

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET INSTITUUT VOOR ECONOMISCHE GESCHRIFTEN

4^E JAARGANG

WOENSDAG 3 DECEMBER 1919

No. 205

INHOUD

Blz.

OVER DISCONTOVERHOOGING EN DE NEDERLANDSCHE BANK door Prof. Mr. H. W. C. Bordewijk	1097
De N. U. M.-Heffingen door Joan Gelderman	1099
Coöperatie II door Mr. H. J. Romeyn	1101
Verhoogde Spoorwegtarieven II	1103
Het Canadeesche Spoorwegvraagstuk en de Overneming der Grand Trunk door P. van Eyle	1105
De Internationale Luchtvaartconventie III door Mr. J. F. Lyclama à Nijholt	1106
AANTEKENINGEN:	
De stijging van het loon; het tekort van vaklieden ..	1109
De economische toestand in cijfers	1109
Vrouwenarbeid in Engeland	1110
Het beheer der Amerikaansche Spoorwegen	1110
BOEKAANKONDIGING:	
Von Schulze Gaevernitz: Der Frieden und die Zukunft der Weltwirtschaft, bespr. door Prof. Mr. G. W. J. Bruins	1112
Grotius: Annuaire international pour l'année 1918 ..	1112
Jhr. Mr. H. Smislaert: De regeling van kantoor-arbeid in de nieuwe Arbeidswet	1112
STATISTIEKEN EN OVERZICHTEN	1113—1119
Geldkoersen.	Effectenbeurzen.
Wisselkoersen.	Goederenhandel.
Bankstaten.	Verkeerswezen.

INSTITUUT

VOOR ECONOMISCHE GESCHRIFTEN

Algemeen Secretaris: Mr. G. W. J. Bruins.

WEEKBLAD ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

Secretaris-Redacteur: G. E. Huffnagel.

Secretariaat: Pieter de Hoogweg 122, Rotterdam.
Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruijsse Plaatsweg 37.
Telef. Nr. 3000. Telegr. adres: Economisch Instituut.
Postcheque en girorekening Rotterdam No. 8408.

1 DECEMBER 1919.

In den toestand van de geldmarkt kwam de afge-
loopen berichtswEEK weinig verandering. Over het
algemeen was de stemming vrij vast. Op verschillende
dagen werd voor prolongatie 5 pCt. genoteerd, daaren-
tegen was particulier disconto eerder iets gemakke-
lijker te plaatsen, zoodat na 4¼, ook voor 4½ en 4 pCt.,
werd afgedaan. Ook was er tamelijk veel aanbod op
enkele dagen van gelden, die met het oog op de
maandswisseling en de a.s. betaling van het schatkist-
papier niet op langeren termijn konden uitgezet
worden.

* * *

De wisselmarkt was wederom zeer flauw. De daling
van Londen maakte ook deze berichtswEEK weder
deren snellen voortgang, zoodat een koers van 10,55
bereikt werd, terwijl heden zelfs voor 10,32 werd afge-
daan. In Londen slaat men met bezorgde blikken de
beweging der wisselkoersen gade en zint op middelen
om een herstel te bevorderen.

De sterke uitbreiding van den omloop van „cur-
rency notes” is natuurlijk een der oorzaken. Als eersten
maatregel tot herstel doet men daarom allerlei voor-
stellen om een vermindering van den omloop te be-
werken, en of een grootere metaaldekking te ver-
krijgen. Door de sterke stijging van den zilverprijs,
waardoor de zilveren munten uit den omloop verdwij-
nen, is echter eerder een toeneming te verwachten, zoo-
dat men zelfs over biljetten van kleinere waarde dan
de tegenwoordig in omloop zijnde biljetten van £1 en
10 sh. hoort spreken.

Ook Skandinavië was wederom flauw, waarbij Ko-
penhagen 'opnieuw het sterkst terugliep.

OVER DISCONTOVERHOOGING EN DE
NEDERLANDSCHE BANK.

In de laatste weken werd in verschillende landen
van uiteenlopende economische beteekenis, die echter
alle belangrijke handelsbetrekkingen met Nederland
onderhouden, een tendens tot discontoverhoging waar-
genomen. De toestand is thans deze, dat in Amerika
het disconto eene verhoging heeft ondergaan, bij de
Bank of England op 6 pCt. staat, bij de Zweedsche Rijks-
bank op 6 pCt., bij de Bank van Spanje op 5 pCt., de
Zwitserse Nationale Bank op 5 pCt. De Banque de
France nam nog niet aan de hausse-beweging deel, even-
min als de Belgische Banque Nationale. Nederland vol-
hardt sedert 1 Juli 1915 bij den stand van 4½ pCt. De
vraag dringt zich op, of ook ten onzent een discontover-
hoging voor de deur staat. Daartoe is het noodig na te
gaan, welke redenen zoodanige bankpolitiek kunnen
moveeren. De eerste, die genoemd moet worden bij
een op een standaardmetaal gefundeerd geldsysteem
als wij naar de uitlating van den Minister van Finan-
ciën,¹⁾ ondanks het goudagio bij verkoop door de Ned.
Bank aan de industrie, nog steeds schijnen te bezit-
ten, is: bescherming van den goudvoorraad. De edel-
metaaldekking beoogt tweërlei: handhaving van de
pariteit met het buitenland, d.i. voorkomen, dat onze
valuta deprecieert tegenover de vreemde en voorts
verschaffing van een basis voor de credietverstrekking
langs den weg van discontoeering en beleening. Noodig
is zoowel voor het een als het ander een z.g. beschik-
baar metaalsaldo, hetwelk beschikbaar heet, omdat
het 't surplus is boven hetgeen noodig geacht wordt
om de inwisselbaarheid der biljetten en de betaling
der overige dadelijk opeisbare vorderingen te garan-
deeren. Wanneer bij een verzwakte bankpositie de
discontoschroef wordt aangedraaid, is de verwach-
ting, die in normale tijden veelal in vervulling ging,
deze, dat het opereerend kapitaal afneemt, daarmee
het aantal biljetten slinkt en de leemte in den gelds-
omloop via de dalende wisselkoersen door aanvoer van
goud zal worden gevuld. Voor den nominalist mist
zulk een politiek alle bekoring. De meest „verstokte”

¹⁾ Bij gelegenheid van de indiening van het wetsvoorstel
tot verzwakking van onze teekening van 0,945 op 0,800.

metallist in onze dagen zal echter wel willen toegeven, dat de positie onzer Ned. Bank ook thans, nu zij een honderd millioen aan goud geleidelijk wist te spuien, niet zoodanig is, dat zij door verhooging van haar disconto haar beschikbaar metaalsaldo, dat nog ruimte laat voor een milliard meer aan biljetten, saldi en assignaties, zou moeten gaan beschermen.

Er is echter iets anders. De geldruimte, die hier te lande tijdens den oorlog ontstond, had veel kunstmatig. Immers de bedrijven liepen, voortproduceerende, langzamerhand leeg door gebrek aan grondstoffen en halfproducten, waarvan de voorraden niet meer of niet in die mate konden worden aangevuld. Vandaar een geldvloed in de kassen zóó hoog, dat geen mercantilist daarvan had kunnen droomen. In het verslag van den President der N. B. over 1916/17 lees ik, dat geld op korten termijn meestentijds voor pl.m. 2 pCt. was te verkrijgen en de laagste stand zelfs $1\frac{1}{2}$ pCt. noteerde. Natuurlijk was dat een zeer ongezonde toestand, wijzend niet op kapitaalrijkdom, doch op gebrek aan emplooi voor het in geldvorm teruggekeerde bedrijfskapitaal. Dit wordt nu anders en wat zich thans meer en meer zal gaan openbaren is de ware noodtoestand der kapitaal-goederenmarkt, waarover zoo langen tijd het geld en geldswaardig papier (obligaties voor crisis-uitgaven van den Staat) een flatteerende sluier hebben gespreid. Nu is het onweersprekelijk, dat de oorlog een groot gebrek aan kapitaal heeft doen ontstaan, niet alleen bij de oorlogvoerenden, maar ook bij de neutralen. Om bij ons land te blijven: tegenover de naar schatting 2 milliard oorlogswinst, die echter voor een deel in het binnenland werd verdiend en voor dat deel meer verplaatsing van welvaart dan toeneming in totaal beduidde, staat ongeveer $1\frac{1}{2}$ milliard crisis-schuld, vermeerderd met de niet te begrooten verarming uit den stilstand of de belemmering van den buitenlandschen handel en de de productie immobiliseerende mobilisatie gesproken. Het is begrijpelijk en behoeft geen bewijs, dat wij als natie ons deel der wereldverarming toegemeten krijgen. Oorlogswinst, op het buitenland verdiend, kan dit wat verzachten, nimmer echter compenseeren. Naarmate nu het bedrijfsleven zich gaat herstellen, de landbouwer zijn door rooibouw verarmden grond gaat verbeteren, door terugkeer tot normale bemesting en zijn bij gemis aan veevoeder gedunden veestapel gaat uitbreiden, de industrieel zich kapitaaluitgaven zal moeten getroosten voor herinrichting en moderniseering van de productie en een duren leertijd moet doormaken vóór de „versnelde polsslag” op sociaal gebied met de rentabiliteit van zijn bedrijf in overeenstemming zal zijn gebracht en de koopman de nieuwe markten en relaties zal hebben gevonden, die voor onze export- en import-bedrijven noodig zijn, in afwachting van de ontwikkeling der toestanden in Midden-Europa, naar die mate zal eerst recht de verarming in zake den kapitaalvoorraad blijken. Niet alleen op de markt voor korte credieten, doch evenzeer op die voor lang geld, zal een spanning ontstaan — is zelfs reeds waar te nemen —, die aan een ieder de nadeelige verandering der kapitaalmarkt zal duidelijk maken. En daarom is het de natuurlijkste zaak van de wereld, wanneer de Ned. Bank bij haar discontopolitiek met de kapitaalverarming, ook al is deze niet nauwkeurig te meten, rekening houdt. Want het is onweersprekelijk, dat een rentestand bij de bank, die lager is dan de rente, die voortvloeit uit de verhoudingen op de echte kapitalenmarkt, prikkelt om van het goedkope bankcrediet gebruik te maken en het verschil der beide renten als zoet winstje in den zak te steken. Hier opent zich, een geduchte bron voor de zooveel besproken inflatie, die zulk een schadelijke rol speelt in het duurteprobleem. De kapitaalgoederen zullen steeds hooger in geld noteeren en dien heilloozen indruk van schijnrijkdom vestigen, waaraan de groote massa zich vergaapt.

Veelal wordt als argument, om met discontoverhoo-

gingen mee te doen, vernomen, dat anders de kapitalen de gunstiger markt zullen opzoeken, waardoor het land met laag disconto zou verarmen. Ik meen, dat men zich daarvan een overdreven voorstelling maakt, niet alleen in dezen tijd, doch ook algemeen. Dat er enorme risico's thans verbonden zijn aan buitenlandse kapitaalbelegging, weet iedere leek. Maar ook bij meer normale omstandigheden moet men de betekenis van het disconto der centrale bank niet te hoog aanslaan. De invloed dier bank kan zeer verschillend zijn — in Engeland was hij nooit bijzonder groot —, maar dieper economisch inzicht doet als den waren grond voor kapitaalverplaatsing zien den relatief lageren resp. hoogerentestand *in het algemeen*. Het is niet alleen schaarschte aan vlottend kapitaal, waarvan een verhoogd disconto slechts het symptoom zou zijn: daartoe is een bewuste discontopolitiek te opzettelijk, te zeer maakwerk, waarbij allerlei overwegingen gelden. De vrije markt kan ons beter omtrent den waren toestand inlichten. Wanneer de op die markt ontstane rentestand lager is dan elders, treedt vanzelf een nivelleeringstendens op in de richting van kapitaaluitvoer, tegengewerkt min of meer door de vermeerderde risico's, daaraan verbonden. De rente zal *hier* wat oploopen en, zijn we een belangrijk land, *ginds* wat dalen, het verschil krimpt in. Het enkele feit der discontoverhoging bij de circulatiebank heeft te dezen geen andere betekenis dan dat de bank wat terughoudender wordt met het beschikbaarstellen (niet van kapitalen maar) van middelen, welke beschikkingsmacht geven over reeds aanwezig kapitaal.

De eigenaardigheid van een circulatiebank is, dat zij, haar „opereerend kapitaal” veranderend, tevens den geldvoorraad wijzigt. Een gewone depositobank, die haar credieten duurder maakt, influenceert alleen beperkend op het aanbod van *crediet*, een circulatiebank beïnvloedt en den omvang der door haar te plaatsen credieten en den omvang der ruilmiddelen. Opvoering van de discontorente der circulatiebank versterkt haar positie ook als zuiver geldinstituut: haar biljetten worden schaarscher doordien niet voor alle aflopende credieten nieuwe in de plaats treden, het dekkingspercentage stijgt, maar vooral heeft betekenis de vooruitgang der geldswaarde in het algemeen, met name in een land als het onze, waar de bankbiljetten alléén reeds het milliard overtreffen. Een discontoverhoging ten onzent zou een groote factor kunnen zijn in de duurtebestrijding, nl. voor zoover in die duurte het teveel aan ruilmiddel zich afspiegelt. Intusschen zal deze discontopolitiek zeer geleidelijk moeten gaan. Want anders dreigt het gevaar, dat snel intredende prijzending op de duurte ingericht bedrijfsleven in de war stuurt. Ook is er nog het andere gevaar, dat de ondernemingsgeest door rentestijging wordt afgeschrikt, hetgeen eenerzijds de vraag der ondernemers naar kapitaalgoederen en naar arbeid tempert en de prijzen en loonen drukt, anderzijds schaarschte aan producten kweekt, waarvan de prijzen oploopen. Het moet in *dezen* tijd vooral als een groot nadeel gelden, wanneer factoren de overhand gingen krijgen, die dwars tegen de uitbreiding der productie ingaan.

Zooals het thans met het particulier disconto gesteld is, dat altijd nog ongeveer $\frac{1}{2}$ pCt. lager staat dan het bankdisconto, schijnt mij oogenblikkelijke verhoging door de Ned. Bank nog niet noodig. Doch het oogenblik kan ongetwijfeld zeer spoedig komen, dat urgentie intreedt. Het staat wel vast, dat meer en meer ook ten onzent algemeene kapitaalschaarschte zich sterk zal doen gevoelen: dan moet van renteverhoging de prikkel komen tot intensiever kapitaalvorming en tot besparing op kas. En het zou onverdigbaar wezen, wanneer de geldrente bij de bank dan daalde beneden de reële kapitaalrente, omdat dan inflatie niet zou kunnen uitblijven en de aanzwellende ongedekte circulatie tóch tot discontoverhoging zoudepopen. Middelerwijl zou echter veel kwaad zijn ge-

schied en de zoo noodige stabiliteit onzer valuta andermaal (eerst door de goud-invasie) een knauw hebben gekregen. Het ware een ramp, zoo onze invoeren uit Amerika door den lagen stand van onzen gulden nog meer belemmerd werden. Ik zou mij willen houden aan Pierson's woorden uit zijn Leerboek: „De Bank moet duur zijn in vergelijking met anderen. Stijgt de rente algemeen, bij haar niet meer dan elders, zoo zal (voor den stand der betalingsbalans B) slechts heil zijn te verwachten van de hierboven beschreven werking op de prijzen der goederen en fondsen; doch de vermindering der kasvoorraden, die onder zulke omstandigheden nooit uitblijft, zal invloed oefenen in de tegenovergestelde richting en deze invloed zal overwegend kunnen blijken. Doch brengt de Bank hare rentekoersen boven het algemeene peil, zoo is het zeker, dat hare handeling doel treft. Zij maakt dan de ongedekte circulatie kleiner en bijgevolg het ruilmiddel schaarsch.” Ik zoude echter zoodanige politiek niet willen aanvaarden om den goudvoorraad te beschermen of te versterken, doch om door ingrijpen op het juiste oogenblik te voorkomen, dat de verhouding tusschen gekrente en kapitaalrente zoodanig wordt, dat een bijzondere winstprikkel voor het in massa discontorente en beleenen wordt geschapen. De discontorente is wel eens een zuivere kapitaalrente genoemd. Dit is evenmin waar als de uitspraak, dat credit kapitaal is. Maar de gelijkstelling met de maatschappelijke of oorspronkelijke kapitaalrente kan geen kwaad, wanneer men er mede zeggen wil, dat de discontostand niet onder dien reëelen rentestand mag dalen. Rijst hij er iets boven, dan kan dat een welkome gelegenheid zijn om een deel van een overcompleet aan ruilmiddel kwijt te raken en tot meer normale prijsverhoudingen terug te keeren. Het is vooral Knut Wicksell geweest, die op de verhouding tusschen reëele en geldrente als beslissenden factor der geldcreatie door de banken heeft gewezen.¹⁾

Hiermede zijn, meen ik, enkele hoofdpunten in deze belangrijke aangelegenheid aangewezen. Er zouden nog andere te noemen zijn. B.v. de roeping van de Bank, om speculatie te beteugelen. Dit kan een motief zijn, maar het is tweesnijdend en gevaarlijk, voor zoover ook de goede en onmisbare speculatie, die op reëelen handel en studie van toekomstige waarschijnlijkheden berust, gelijkelijk het kind van de rekening zou kunnen worden. Geloof men echter in gemoede, dat, ook bij hooger discontostand der Ned. Bank, er minder in markten en kronen zou zijn gedobbel dan thans? Dit is minst genomen zeer onwaarschijnlijk. Niet zonder reden noemt de „Fin. Times”²⁾ als vermoedelijke oorzaken voor de Londensche discontoverhooging de inflatie in het geldwezen en het reusachtige bedrag der vlottende schuld. Wanneer het blad dan later nog de mogelijkheid oppert, dat het doel dier verhooging met 1 pCt. „grootendeels” is geweest om de speculatie te beteugelen, niet alleen wat de fondsenmarkt betreft, maar ook, en meer in het bijzonder zelfs, de goederenbeurzen, dan doet het dadelijk daarop deze ontnuchterende woorden volgen: Wel zal een verhooging met 1 pCt. in die richting niet zoo heel veel uitwerken, maar de waarschuwing, die er mee gegeven wordt aan de bankiers, die speculatieve posities financieren, zal toch zeker niet „geheel” in den wind worden geslagen, en geeft het blad daarmee blijk van een in dezen m.i. zeer passende bedachtzaamheid.

Mijn conclusie is, dat momenteel van een urgentie tot discontoverhooging voor de Ned. Bank nog geen sprake kan zijn, doch dat zij zich wel eens spoedig zou kunnen voordoen. Daartoe zal vermoedelijk in veel

¹⁾ Vgl. de beschouwingen over Wicksell's leer in het voortreffelijk werk van Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart: „Inleiding tot de leer der waardevastheid van het geld”, vooral blz. 92 v. en 138 v.

²⁾ Vgl. „Nieuwe Rott. Crt.” van Zondag 9 November 1919, Ochtendblad D.

sterker mate de ontwikkeling van de binnenlandsche kapitaalmarkt en de uit de verhouding tusschen voorraad van en behoefte aan kapitaalgoederen van allerlei aard resulterende rentestand nopen dan de buitenlandsche discontostijgingen. Intusschen zouden deze meer belang krijgen; wanneer zij zóó intens werden, dat de risico's voor kapitaalbelegging in het buitenland met een saldo werden gecompenseerd. Wij zijn thans in een periode van, moge het zijn waakzaam, afwachten.

H. W. C. BORDEWIJK.

Groningen, 27 November 1919.

DE N.U.M.-HEFFINGEN.

In Engeland en in de Britsche „dominions” over de zee heeft men den eersten verjaardag van het sluiten van den wapenstilstand, die feitelijk een einde maakte aan den alles vernietigenden wereldoorlog, op 11 November j.l. des morgens om elf uur herdacht met een stilzetting van alle geluid en vervoer gedurende twee minuten. Deze origineele en toch zeer indrukwekkende wijze van herdenking diende in de eerste plaats als een bewijs van eerbied en dankbaarheid voor hen, die in den oorlog hun leven lieten, terwijl het verder aan iedereen nog eens gelegenheid gaf om zich er rekenschap van te geven, dat de wapenstilstand nu reeds een jaar geleden werd gesloten en dat het dus nu eindelijk wel hoog tijd wordt om niet te veel meer te denken aan de tijden van vernietiging, die achter ons liggen, doch dat nu werkelijk alle beschikbare energie en inspanning noodig zal zijn voor de moeilijke jaren van opbouw en herstel, die nu komen moeten.

Ook in ons land mag daaraan wel wat meer aandacht worden gewijd en wel eens met kracht worden aangedrongen op het nu eindelijk ophouden van verschillende Regeeringsbemoeiingen, die zeker in normale tijden niet zouden worden geduld. De meeste distributie-bureaux zijn nu geleidelijk wel verdwenen en hoe nuttig werk vele dezer ook in oorlogstijd mogen hebben verricht, hun verdwijnen zal wel door weinigen worden betreurd. De N.O.T., die in de oorlogsjaren van zoo groote waarde voor onze vaderlandsche scheepvaart, handel en industrie is geweest, is nu in staat van liquidatie; met het ophouden van het „Agreement” met de z.g. Geassocieerde Mogendheden „verviel ook haar toezicht op de Nederlandsche scheepvaart, handel en industrie en de groote macht, die dit lichaam hierdoor op ons economisch leven kon uitoefenen. Alleen de N.U.M. (de Nederlandsche Uitvoer-Maatschappij) bestaat niet alleen nog, doch handelt ook nog hare omslachtige bepalingen en drukkende uitvoerrechten.

Met de N.U.M. is het eigenlijk altijd misère geweest; misère bij de oprichting, misère gedurende het bestaan en nu weer misère vóór de opheffing. De oorspronkelijke idee van Minister Treub om een instituut te scheppen, dat onzen in- en uitvoer moest controleeren en tevens kon zorgen, dat van de abnormaal hooge winsten, die daardoor in de oorlogsjaren gemaakt konden worden, een gedeelte in de Nederlandsche Schatkist terecht kwam, was zeker niet slecht en indien de N.U.M. eenige jaren eerder was opgericht, zou het misschien mogelijk zijn geweest om op deze wijze een flinke bijdrage in de crisiskosten te verkrijgen zonder schade voor het algemeen belang. Toen de N.U.M. echter einde 1917 eerst in werking trad, nadat deze oprichting eerst aanleiding gaf tot krakeel tusschen de toenmalige Ministers van Financiën en van Landbouw, was de tijd van de groote oorlogswinsten reeds voorbij en stond de overzeesche aanvoer vrijwel geheel stil. Op verschillende uitvoerproducten, voornamelijk land- en tuinbouwproducten, werden echter nog vrij belangrijke bedragen bij uitvoer geheven, zoodat volgens het verslag van de N.U.M. over 1918 het totaal dezer heffingen in dat jaar dan ook bruto f 26,7 miljoen heeft bedragen en de balans van dit lichaam per

ultimo December 1918 sluit met een winstsaldo van f 26.664.000.

Over 1918 had niet veel uitvoer plaats van nijverheidsproducten. Over sigaren werden zeer lange onderhandelingen gevoerd en toen ten slotte overeenstemming was verkregen, trad weldra de wapenstilstand in en werden vele buitenlandse orders geannuleerd. Voor de gewone nijverheidsproducten werd aanvankelijk in de meeste gevallen een administratierecht van $\frac{1}{8}$ pCt. als dekking voor de administratiekosten geheven. Met 1 Februari 1918 werd dit administratierecht op 1 pCt. gebracht, omdat er zoo weinig werd uitgevoerd en de administratiekosten toch hoog bleven. Sedert is dit verhoogde recht gehandhaafd; alleen werd in April 1919 een beschikking getroffen, waarbij uitvoervergunningen naar de Nederlandsche Koloniën niet meer onder de competentie van de N.U.M. vielen en dus 1 pCt. voortaan alleen berekend werd op uitvoeren naar vreemde landen.

De N.U.M. zelve was in haar jaarverslag van 1918 (gedateerd Maart 1919) niet zeer optimistisch over het voortduren dezer heffingen. Zij schrijft daarover nl. het volgende:

„Tot ongeveer November 1918 was het dus in het algemeen ook mogelijk geweest aan het endosseeren van uitvoervergunningen de oplegging van vrij belangrijke voorwaarden van geldelijken aard te verbinden en viel, ondanks den beperkten uitvoer, voor de Maatschappij op niet onaanzienlijke inkomsten uit dien hoofde te wijzen. Sindsdien deed evenwel ook hierin zich een kentering gevoelen en liet het zich aanzien, dat, hoezeer ook de omvang van den export en daarmee het aantal uit te reiken consenten vermoedelijk allengs tot uitbreiding zouden komen, de geldelijke eischen van de Maatschappij zich meer en meer zouden hebben te bepalen, althans in de meeste gevallen, tot de heffing van niet meer dan een betrekkelijk geringe vergoeding, verband houdende met de bedrijfskosten en andere lasten der Vennootschap.

„In het vorenstaande ligt mede opgesloten, dat — ondanks hetgeen is opgemerkt omtrent de beteekenis der vroegere heffingen, op zichzelf beschouwd — de financiële resultaten voor de Nederlandsche Uitvoermaatschappij van stonde aan in geen deelen konden beantwoorden aan de hooge verwachtingen, welke op dat punt aanvankelijk zijn opgewekt. In sommige gevallen is het bovendien aan bijzondere omstandigheden te ete schrijven geweest, dat exporten voor de Vennootschap niet de voordeelen hebben afgeworpen, welke daarvan tegemoet mochten worden gezien.”

Ten slotte schijnen deze heffingen toch nog al meegevallen te zijn. Op den laatst gepubliceerden weekstaat van de N.U.M. van 20 November 1919 komt een post voor van diverse rekeningen van totaal f 47.966.957. Volgens de balans per 31 December 1918 bestaan deze diverse rekeningen hoofdzakelijk uit reserves en gemaakte winsten en bedroegen deze toen, na betaling van de 5 pCt. dividend over 1918, totaal f 28.824.304, zoodat men daaruit zou mogen besluiten, dat in het loopende boekjaar tot en met 20 November totaal aan uitvoerrechten een bedrag van circa f 19.000.000 is ontvangen. De administratiekosten van de N.U.M. over 1918 hebben volgens de winst- en verliesrekening over dit jaar totaal plus minus f 1.200.000 bedragen, terwijl deze over 1919 waarschijnlijk veel lager zullen zijn door de groote inkrimping van personeel, zoodat het er nog niet veel op lijkt, dat de heffingen zijn „een betrekkelijk geringe vergoeding, verband houdende met de bedrijfskosten en andere lasten der vennootschap”. Tenzij, en hier komt misschien het teere punt, onder deze „andere lasten” ook wordt beschouwd het bezit der N.U.M. aan vreemde schatkistbiljetten. In 1917 en 1918 zijn nl. eenige overeenkomsten met de Centrale Rijken gesloten betreffende den invoer van goederen van daar, o.a. steenkolen, ijzer en kali uit Duitschland, machine-olie uit Oostenrijk-Hongarije en ook andere producten, bij welke overeenkomsten ons land tevens een zekere hoeveelheid schatkistbiljetten van die landen moest overnemen. Een gedeelte dier schatkistbiljetten werd dadelijk genomen door de belanghebbenden, die direct bij den invoer profiteerden en zoo zijn b.v. f 34.000.000 aan Duitse schatkistbiljetten overgenomen door de

hoofdzakelijk daarvoor opgerichte organisaties uit de kolen- en ijzerverbruikers. Voor alle credieten was zulks niet mogelijk, in de eerste plaats, omdat het niet steeds mogelijk was alle daarvan profiteerende Nederlandsche belanghebbenden te bereiken en verder, omdat ook bij enkele overeenkomsten de uitvoer van Nederlandsche producten was bedongen en dus de Nederlandsche uitvoerders eigenlijk de schatkistbiljetten hadden moeten nemen. Waar deze echter toen reeds in vele gevallen een hooge uitvoerpremie moesten betalen, was zulks ook niet altijd billijk, zoodat ten slotte de N.U.M. het aangevozen lichaam was om deze schatkistbiljetten, die bovendien door de eerste Duitse en Oostenrijksch-Hongaarsche banken zijn gearandeerd, over te nemen. Volgens de laatste balans had de N.U.M. voor totaal f 34.600.000 aan Duitse en voor f 24.000.000 aan Oostenrijksch-Hongaarsche schatkistbiljetten genomen, op welke biljetten tot nu toe de rente geregeld betaald schijnt te zijn. Al deze schatkistbiljetten hebben een looptijd van drie jaren, zoodat de eerste tegen October 1920 zullen vervallen. Over de contante waarde dezer biljetten kan men van meening verschillen; wel zijn de garanties zeer gunstig, doch na het uiteenvallen van het Oostenrijksch-Hongaarsche Rijk en bij de tegenwoordige toestanden daar en in Duitschland is ook met het oog op de tegenwoordige valuta zeker wel eenige reserve noodig en is het niet uitgesloten, dat dit bezit van de N.U.M. ten slotte wel verlies zal opleveren. Hoe groot dit verlies zal kunnen worden is nog niet te zeggen, terwijl het hier ook de plaats niet is daarvoor een schatting te doen, doch het is wel mogelijk, dat de Minister van Financiën daarover een eigen meening heeft en dat Z.Exc. gaarne zou zien, dat de reserves van de N.U.M. ten slotte zoo groot zouden kunnen worden, dat zelfs een eventueel verlies op deze schatkistbiljetten daaruit geheel gedekt zou kunnen worden.

Behalve haar kapitaal van f 5.000.000 heeft de N.U.M. nl. ook nog f 17.166.000 uitstaan aan 5 pCt. schuldbrieven, die indertijd hoofdzakelijk moesten worden genomen door de exporteurs van land- en tuinbouwproducten, die voor hun uitvoer de bemiddeling van de N.U.M. noodig hadden. Verschillende dezer exporteurs hebben bij behoefte aan werkkapitaal deze obligaties weer verkocht; de koers daarvan was in het voorjaar 1919 ongeveer 70 pCt. Nu de reserves van de N.U.M. geleidelijk toenemen, schijnt het vertrouwen van het publiek in deze obligaties grooter te worden en is de koers der laatste maanden geregeld gestegen, zoodat deze thans plm. 87 pCt. bedraagt, dus niet veel minder dan de Nederlandsche Staatsschuld. In de Tweede Kamer is aan den Minister van Financiën herhaaldelijk gevraagd aan deze obligaties een staatsgarantie te geven, omdat het volgens velen niet billijk zou zijn, dat de exporteurs, die indertijd gedwongen werden deze obligaties te nemen, daarop later misschien groot verlies zouden lijden. De Minister van Financiën is daarop nooit ingegaan, doch het zal hem zeker uit een fiscaal oogpunt later misschien zeer welkom zijn, indien de N.U.M., zelfs bij een verlies aan de buitenlandse schatkistbiljetten, toch aan al haar verplichtingen zal kunnen voldoen en eventueel nog een batig saldo in 's Rijks schatkist zal kunnen storten. Mag zulks echter een reden zijn om de tegenwoordige uitvoerrechten nog langer te handhaven?

In de „Nieuwe Rotterdamsche Courant” komt d.d. 8 November een hoofdartikel voor, waarin op klemmende wijze op afschaffing daarvan wordt aangedrongen: de Nijverheidsraad heeft volgens de bladen van 25 November in een schrijven aan den Minister van Landbouw om afschaffing van verschillende uitvoerverboden verzocht: het Verbond van Nederlandsche Fabrikantenverenigingen heeft in een brochure hetzelfde gevraagd; in verschillende Kamers van Koophandel wordt geregeld ook dit punt ter sprake gebracht, doch de Minister van Landbouw schijnt hiervan nog niet te willen hooren. Wel is er begin August-

tus een mooi communiqué van het Ned. Correspondentie-bureau in de dagbladen verschenen, waarin op bijna geestdriftige wijze de heffing der N.U.M.-rechten werd verdedigd en gewezen werd op de prijsregulering, die deze op de Nederlandsche markt zoude kunnen uitoefenen.

In de practijk is echter vrijwel alles hetzelfde gebleven: de uitvoerverboden op eenige overzeesche grondstoffen en ook op enkele fabrikaten werden opgeheven, doch de rechten op de meeste Nederlandsche industrieproducten, zelfs indien deze van buitenlandse grondstoffen werden gemaakt, bleven onveranderd gehandhaafd.

Ook in de Memorie van Antwoord op Hoofdstuk X van de begroting voor 1920 maakt Minister Van IJsselstein zich nogal gemakkelijk van deze N.U.M.-heffingen af. Hij schrijft daarover het volgende:

„Ten opzichte van de opmerking door eenige leden gemaakt omtrent de werkzaamheid der N.U.M. worden opgemerkt, dat het niet wel mogelijk zal zijn de taak der vennootschap binnen afzienbaren tijd te beëindigen. Het is toch in het belang der voorziening van ons land van verschillende levensbehoeften dringend noodig tal van uitvoerverboden te handhaven. Zoolang dit geschiedt moet er ook een orgaan zijn, dat de uitvoerconsenten verleent. In tal van gevallen is het noodig, dat de verleening dezer uitvoerconsenten gepaard gaat met heffingen of met het opleggen van bijzondere verplichtingen; het desbetreffende stelsel is door den ondergeteekende bij de behandeling der interpellatie-Sannes uitvoerig uiteengezet.

„Elk artikel moet te dien opzichte op zichzelf beoordeeld worden. De ondergeteekende aarzelt niet, om een uitvoerverbod op te heffen, zoodra het hem blijkt, dat zulks in verband met de voorziening hier te lande zonder schade kan plaats hebben.”

Dit klinkt heel mooi en men zou oppervlakkig zeggen, dat voor artikelen, waarvan de uitvoer zonder bezwaar voor de binnenlandsche voorziening kan worden toegestaan, ook slechts een minimaal uitvoerrecht zou worden geheven; doch zulks is in werkelijkheid niet het geval; alle nijverheidsproducten, voor zoover daarvoor een uitvoerverbod bestaat, worden met hetzelfde recht van 1 pCt. belast.

In dit verband is het misschien wel eens de moeite waard de uitvoerpositie van een onzer belangrijkste nijverheidsproducten, nl. die van katoenen manufacturen, wat nader te bekijken. Zoolks bekend mag worden verondersteld, worden deze manufacturen vervaardigd van overzeesche grondstoffen (ruwe katoen uit Noord-Amerika, katoenen garens uit Engeland) en wordt ook in normale omstandigheden ruim $\frac{2}{3}$ van de productie uitgevoerd. In de laatste oorlogsjaren was dit hoofdzakelijk door gebrek aan grondstoffen niet mogelijk en werd de Nederlandsche (hoofdzakelijk Twentsche) industrie op vele overzeesche markten verdrongen door het Engelsche en Japansche product.

Men zou nu zeggen, dat een verziende Regeering juist zou moeten trachten den uitvoer dezer producten te vergemakkelijken om zoodoende de industrie in staat te stellen het verloren terrein weer zoo spoedig mogelijk te herwinnen en dat dus een uitvoerrecht van 1 pCt. daarvoor zeker niet bevorderlijk zal zijn. Men kan nu wel meenen, dat een recht van 1 pCt. van de waarde niet veel uitmaakt, maar als men weet, dat van enkele soorten manufacturen de kostprijs voor 80 à 85 pCt. uit grondstoffen bestaat en de bewerkingskosten dus slechts 15 à 20 pCt. van de waarde uitmaken, beteekent een recht van 1 pCt. over die goederen een verhooging van 5 à 7 pCt. van den productieprijs, hetgeen toch zeker niet zonder belang is. Bovendien worden dergelijke manufacturen voor export dikwijls met een kleine winstmarge van enkele procenten verhandeld en kan een recht van 1 pCt. procentsgewijze een zeer groote winstderving beteekenen.

Het argument van den Minister kan misschien zijn, dat verhoging van den export een druk kan brengen op de binnenlandsche verkoopprijzen en dus remmend op de duurte hier te lande kan werken. Dit is toch zeker ook niet juist. In de eerste plaats

wou een percentage van 1 pCt. te laag zijn daarvoor, verder zijn de meeste uitvoerartikelen niet voor binnenlandsch gebruik geschikt en de fabrieken, waar deze vervaardigd worden, door hare machines en verkooporganisaties ook niet ingericht om voor de binnenlandsche markt te werken. Bovendien is juist een sterke industrie, die op de wereldmarkt kan concurreren, beter geschikt dit ook op de binnenlandsche markt te doen, dan een industrie, die men verhindert hare vleugels uit te breiden. Ook is er nog een wereldprijs voor katoenen goederen en indien de Nederlandsche industrieelen te duur zijn, is de Nederlandsche handelaar actief genoeg om zich te voorzien in Engeland of Amerika, indien hij daar beter en goedkoper terecht kan. Ook in normale tijden geschiedt zulks genog, verschillende grossiers en confectiefabrikanten koopen geregeld zoowel bij de binnenlandsche fabrikanten als in Manchester en volgens de Engelsche uitvoercijfers heeft de uitvoer van katoenen manufacturen naar Nederland gedurende de eerste tien maanden van 1919 nog 49 miljoen yards bedragen.

In werkelijkheid is de toestand dus zoo, dat de binnenlandsche verbruiker zich thans evenals vroeger, zoowel hier te lande als in het buitenland voldoende kan voorzien en dit ook in de laatste maanden zeer ruim heeft gedaan. Er zijn voldoende voorraden van katoenen manufacturen in ons vaderland aanwezig en men kan gerust zeggen, dat de binnenlandsche behoefte ruimschoots is gedekt. Weliswaar zijn prijzen zeer hoog, doch dit is niet te vermijden; ruwe katoen kost thans hier te lande f 1,40 à f 1,50 per half kilo, tegen 35 à 40 centen in de jaren 1912/3, terwijl ook de productiekosten bij fabrikanten enorm verhoogd zijn. De heffing der N.U.M. heeft dus geenerlei invloed op de binnenlandsche markt, doch komt alleen ten laste van die fabrikanten, die voor hunne exportgoederen orders van vreemde landen moeten accepteren en vermindert hun concurrentievermogen op de wereldmarkt. Bovendien is de heffing onbillijk, omdat de fabrikanten, die voor de Nederlandsch-Indische markten werken, deze niet behoeven te betalen, zoodat deze uitsluitend ten laste komt van de veverijen, die voor de vreemde overzeesche markten, hoofdzakelijk Engelsch-Indië, China, Afrika, Zuid-Amerika, Den Levant, enz. werken. Op al die markten is de concurrentie zwaar, zoowel tegen de zooveel grootere Manchester-industrie als ook tegen Japan en in vele landen ook tegen de plaatselijke industrieën, zoodat de grief van de Nederlandsche fabrikanten tegen deze heffing dan ook alleszins gemotiveerd is.

Bovendien is juist een bloeiende exportindustrie vooral in de tegenwoordige omstandigheden van zeer veel belang voor een land, omdat productiekosten en winsten betaald worden door de buitenlandsche afnemers en het verschil tusschen de waarde van de ingevoerde grondstoffen en het uitgevoerde product geheel ten bate komt van de nationale handelsbalans.

Wat hier gezegd is voor de katoenen manufacturen, geldt met eenige variatie ook nog voor vele andere van onze industrieële uitvoerproducten. Het is slechts te hopen, dat ook de Minister van Landbouw hiervan spoedig zal zijn te overtuigen en dat bij de Nederlandsche Regeering de bloei van de vaderlandsche nijverheid zwaarder zal wegen dan de fiscale belangen van de Nederlandsche Uitvoer Maatschappij. J. G.

COÖPERATIE. II.

Aan het slot van mijn vorig artikel zeide ik, dat de weg tot de bestrijding der duurte leidt door de verbruikscoöperatie, omdat door deze in eerste instantie organisatie van verbruik en vervolgens organisatie van productie wordt verkregen.

Het zijn echter niet alleen de verbruikers die de fouten van het ongebreidelde concurrentie-systeem bestrijden met zijn nadeelen van overproductie en kapitaalverkwisting. Eenzelfde strijd wordt ook ge-

voerd door middel van trust- en kartelvorming. Terwijl echter de verbruikscoöperatie besparing tracht te bereiken door organisatie van de koopkracht der menigte, is het doel van de trust- en kartelvorming aan de concurrentie een eind te maken door monopoliseering van de productie.

De eigenaardige economische beteekenis van de verbruikscoöperatie kan misschien het best begrepen worden door haar tegenover deze andere beweging te stellen, waarmee zij bij overigens diepgaand verschil toch ook overeenkomst vertoont.

Het doel van de trust- en kartelvorming is de productie te beheerschen in het belang der producenten.

In de trust vindt de monopoliseering plaats door consolidatie van het bedrijf. De trust is eene kapitaalcombinatie, welke alle bestaande ondernemingen in een bepaald bedrijf in zich opneemt, zoodat de eigenaren dier ondernemingen aandeelhouders worden in de nieuwe onderneming en zij geen belang meer hebben bij het voortbestaan hunner oude onderneming. De productie kan dan in het vervolg op de meest economische wijze door de daarvoor het best uitgeruste inrichtingen plaats hebben.

De wijze van ontstaan der trust, door uitkopen der tegenstrevers dikwijls na fellen strijd, leidt menigmaal tot overkapitalisatie. De deelhebers zien daarin echter geen bezwaar, daar de verbruiker, is het doel eenmaal bereikt, ten slotte toch de kosten moet dragen; vooral de trustvorming veroorzaakt doorgaans sterke prijsverhooging.

De leiding der trust is geheel gecentraliseerd en in handen van de grootaandeelhouders, het is eene industriele oligarchie. De hoofden der afzonderlijke ondernemingen zijn bloot agenten, die de bevelen der centrale directie hebben op te volgen.

De trust heeft de neiging zich steeds over grooter terrein uit te strekken. De monopoliseering van een bedrijf brengt als gevolg mede de noodzakelijkheid om alle factoren van dat bedrijf onder eigen controle te brengen. Behalve de rechtstreeksche productie is het ook noodig de daartoe vereischte grondstoffen, de verkeersmiddelen voor den aanvoer daarvan en het vervoer van de gereede productie te beheerschen.

In tegenstelling met de trust draagt het kartel, dikwijls ook syndicaat genoemd, een meer democratisch karakter, daar het berust op een vrijwillige overeenkomst van fabrikanten, welke ten doel heeft den prijs van een bepaald artikel te regelen, de te produceeren hoeveelheid vast te stellen of het afzetgebied van een artikel onderling te verdeelen.

Zowel trust als kartel hebben evenals de verbruikscoöperatie tot doel de voortbrenging en het verbruik nader tot elkaar te brengen en hebben de strekking overbodige tusschenpersonen uit te schakelen. Terwijl echter de verbruikscoöperatie van zelf een vaste markt heeft, streeft de trust er naar de markt te beheerschen door monopoliseering van het aanbod. Het doel van de trust is prijsverhooging ten bate van den producent, het doel van de verbruikscoöperatie besparing ten behoeve van den verbruiker.

In de coöperatie is het de afnemer zelf bij wien de beslissing ligt. De coöperatie is democratisch. De leiding is in handen van hen, die het vertrouwen hunner medeleden hebben weten te winnen. De leiding van het centrale lichaam, de groothandelsvereniging, is in handen van de afgevaardigden der samenwerkende vereenigingen. Elke vereeniging zelf is echter autonoom, zij is zelfs niet verplicht tot inkoop bij het groothandelslichaam. Het bestuur van het centrale lichaam kan zich bepalen tot de leiding der instellingen rechtstreeks aan zijne zorgen toevertrouwd.

Democratiseering van de trust is niet mogelijk; het belang van de verbruikers kan er niet in worden vertegenwoordigd. Het aandeelenkapitaal kan niet worden uitgebreid en althans niet op zoodanige wijze, dat de kleine aandeelhouders zeggenschap bekomen. De coöperatie daarentegen is steeds voor uitbreiding vatbaar,

ieder kan lid worden, de aandeelen stijgen nooit boven pari. Ieder, die lid wordt, brengt ook zijn verbruik naar den coöperatieven winkel over, de vermeerdering van kapitaal gaat gepaard met vermeerdering van omzet. Daar de coöperatie in een groote verscheidenheid van artikelen handel drijft, behoeft zij voor overkapitalisatie niet bevreesd te zijn.

Coöperatie heeft met trusts en kartels te maken, hetzij als leveranciers, hetzij als tegenstanders. Reeds menige poging is van die zijde gedaan om de verbruikscoöperatie te fnuiken. De georganiseerde producenten leggen aan hunne afnemers de verplichting op bij de distributie van het van hen betrokken artikel zich te houden aan bepaalde voorwaarden, anders wordt hun niet geleverd. Zij stellen bijvoorbeeld den detailprijs vast en verbieden den detaillist daarop korting te geven. Soms gaan zij nog verder, zij weigeren aan coöperaties te verkoopen en verbieden ook aan hun afnemers om dit te doen, bewerende, dat de coöperatie aan haar leden reductie op de prijzen geeft.

Een voorbeeld hiervan levert de Vereeniging voor den Boekhandel, die den bij haar aangesloten uitgevers — en dit zijn de meesten, daar de meesten tegelijk boekhandelaar en uitgever zijn — verbiedt aan coöperatieve vereenigingen te leveren. In dit geval is de strijd nog te begrijpen, omdat de boekhandelaren de concurrentie van de coöperatieve vereenigingen hebben te vreezen. Doch wanneer een fabrikant weigert aan haar te verkoopen — en ook dit komt menigmaal voor — dan doet hij dat uitsluitend om zijn andere afnemers, de winkeliers, te gerieven. Hier is dus geen rechtstreeksch klassebelang aanwezig, doch heeft men te doen met een gevoel van saamhoorigheid tusschen twee groepen.

Bij de coöperatieve vereeniging behoeft echter, tenzij zij op rechtstreeksche prijsverlaging uit is, geen principieel bezwaar te bestaan tegen het verkoopen van artikelen met een bepaald handelsmerk voor een uniformen prijs. Het is haar tactiek om tegen den marktprijs te verkoopen en zij heeft geen belang bij prijsverschillen, integendeel vaste prijzen zijn ook voor haar een voordeel. Het argument, dat zij zich schuldig zou maken aan verkoop beneden den marktprijs door het geven van rabat kan ook niet met recht worden volgehouden, tenzij zij ook dividend aan niet-leden uitkeert.

Het overschot, dat de exploitatie aan de coöperatieve vereeniging laat, wordt onder haar leden verdeeld, doch welk verschil maakt het voor den fabrikant, dat die verdeling naar den maatstaf van het verbruik en niet naar dien van het kapitaal plaats heeft? Zooals in elke onderneming gaat het exploitatieoverschot naar de aandeelhouders; bij de coöperatie ontvangen dezen echter over het door hen gestorte inleggeld slechts een vast percentage, de rest wordt op andere wijze verdeeld. Werd alles naar den maatstaf van het inleggeld uitgekeerd, dan zou het door dezelfde personen worden genoten, alleen zou er verschil zijn in het bedrag, dat ieder individueel ontvangt. Er wordt zoo weinig aan gedacht rabat op den prijs van een bepaald artikel te geven, dat het zeer wel mogelijk is, dat iemand dividend ontvangt, tot welks vorming is medegewerkt door het exploitatieoverschot op den verkoop van een artikel, dat hij zelf in het geheel niet heeft afgenomen.

In de meeste gevallen heeft een aanval, op de coöperatie gericht, geleid tot hare grootere ontwikkeling. De besturen worden daardoor geprikkeld tot grootere activiteit, het solidariteitsgevoel der leden wordt opgewekt. Waar er geen sprake is van monopolie der grondstoffen en het gaat om vervangbare artikelen (dus niet b.v. om boeken, zooals boven vermeld), zal de afsnijding van den toevoer van een bepaald product er toe leiden, dat gezocht wordt naar een ander artikel; dat het kan vervangen of dat de productie zelf ter hand wordt genomen. De verbruikers in de coöperatie georganiseerd kunnen daartoe zoowel het kapi-

taal als den arbeid leveren. Er is in de coöperatie van beide factoren een groote stille reserve en menigmaal is het juist de prikkel van buiten die ontbreekt om die reserve actief te maken.

Een voorbeeld van dergelijken strijd heeft zich gedurende de crisis hier te lande voorgedaan, toen de georganiseerde drukkersbedrijven de typografenverenigingen, met wie zij een collectief contract hebben, er toe wilden brengen de coöperatieve drukkerijondernemingen, die hare afnemers in de winst laten deelen, te boycotten.

Men kent het beginsel van „economische bedrijfsorganisatie”, dat Prof. Veraart het eerst tot grondslag heeft weten te leggen aan de overeenkomst tusschen werkgevers en werknemers op dit gebied: ondernemer en arbeider hebben een gemeenschappelijk belang, dat de prijs van het product zoo hoog mogelijk zij.

Tegen dit beginsel komt gelukkig allerwegen verzet. De tegenstelling kapitaal en arbeid zou er ontegenzeggelijk door worden verzwakt, zoo zij niet geheel zou worden opgeheven; de ondernemer zou om zoo te zeggen bereid zijn elk loon te betalen, mits hij de kosten maar op den consument zou kunnen verhalen. De tegenstelling producent en consument zou daarentegen tot het uiterste worden opgevoerd. De prikkel tot economisch werken, kostenbesparing, verbetering van het product, zou geheel worden weggenomen.

Een dergelijke wijze van werken is rechtstreeks gekant tegen het beginsel der coöperatie, waarmede Prof. Veraart dan ook openlijk den strijd aanbindt, zooals blijkt uit zijn praeadvies voor het derde R.-K. middenstandscongres (De middenstand en de economische bedrijfsorganisatie). Niet alleen, dat hij de verbruikcoöperatie bestrijdt, doch hij verzet zich ook tegen de middenstandcoöperatie, althans op den duur. Hij wil aankweeken het solidariteitsgevoel tusschen winkelier, grossier, fabrikant en producent van grondstoffen. Hij wil, dat de winkelier zal trachten op de been te komen met de hulp van de fabrikanten en grossiers en derhalve die groepen zal eerbiedigen. Wel wil hij echter de winkeliers, zoolang de toestanden zich niet radicaal wijzigen, ook aan het wapen der coöperatie helpen.

„Maar,” zoo gaat hij voort, ¹⁾ „dat neemt niet weg, dat ik onomwonden mijn meening kan zeggen over de eindelijke doelmatigheid van het middel; dat ik mij zelfs genoodzaakt zie te waarschuwen tegen de gevolgen, die de toepassing van de coöperatie op den duur met zich zal voeren. Ik zal daarbij groote beperking in acht nemen.

„En dan zij maar aanstonds vooropgesteld, dat het middel der coöperatie *een wapen is van den klassenstrijd*, dat dit middel den winkelstand wel in handen kan worden gegeven om zich tegen den aanval van andere klassen te verweren, maar dat zoodra de economische maatschappij zich voldoende in organische richting ontwikkeld heeft, zoo spoedig mogelijk van dit middel afstand moet worden gedaan.” ²⁾

En verderop zegt hij, dat alles van zijn plaats is gehaald door de coöperatieve gedachte: „Het bedrijfsleven is er door geworden één verbitterde klassenstrijd: verbruikcoöperatie, inkoopcoöperatie, coöperatieve verzekerings, productiecoöperatie en de zelfstandige productie en distributie, het stormt alles op elkaar in, — laten we er bijvoegen, ten zeerste tot schade van de leden onzer maatschappij, als producent en als consument bekeken...”

„Tot welk een afschuwelijke ontbinding van de economische maatschappij zou de coöperatiegedachte wel voeren, indien zij onbelemmerd kon voortgaan!”

Professor Veraart verwijt den verbruikers, die zich coöperatief organiseren, dat zij vergeten, dat zij ook een plaats innemen in de productie en er dus belang bij hebben, dat de prijzen hoog zijn. Men zou omge-

keerd kunnen vragen of Prof. Veraart niet vergeet, dat alle producenten ook verbruikers zijn en dat dus het wapen, dat hij voor hen smeedt, zich tegen hem zelf keert. Welk een afschuwelijke oneconomische maatschappij zou het zijn, indien alle bedrijven naar zijn idee „economisch” waren georganiseerd!

Men klaagt over de oneconomische wijze van werken van overheidsbedrijven, doch als het te erg wordt kan de belasting betalende burger zich nog laten gelden, hoe zou echter geklaagd worden over de wijze van werken in de economisch georganiseerde maatschappij, waarin de verbruiker wordt beschouwd als *taille et corvéable à merci*.

De werknemers in de drukkersbedrijven zijn gelukkig zoo verstandig geweest om niet uit het oog te verliezen, dat, indien zij hunne medewerking verleenden om de coöperatie te bestrijden, zij zich ten slotte tegen zichzelf keerden. De aanval is mislukt. Was hij daarentegen geslaagd, dan zou ongetwijfeld het gevolg hiervan zijn geweest, dat de verbruikcoöperatie voor eigen behoeften zelf een of meer drukkerijen zou hebben opgericht, zooals die ook in het buitenland worden aangetroffen.

Zooals ik reeds eerder zeide ¹⁾ is voor rechtstreekse en onmiddellijke prijsverlaging van de verbruikcoöperatie niet zooveel te verwachten, omdat zij niet alle factoren beheerscht, die daartoe noodig zijn, doch hare geheele werkzaamheid is op dit doel gericht, omdat de leiding in handen is van hen, die bij lage prijzen belang hebben, de verbruikers zelf. Wil de coöperatie echter met kans op succes den strijd aanvaarden, dan zal zij in menig opzicht de werkmethodes van haar tegenstanders moeten navolgen. Zij zal er naar moeten streven elk stadium, dat de goederen moeten doorloopen alvorens bij den verbruiker te komen, onder haar controle te brengen. Zij zal daartoe nog veel moeten leeren, maar het buitenland, met name Engeland en Schotland, heeft daartoe het voorbeeld reeds gegeven en de coöperatie heeft, zooals gezegd, in deze voor boven de trust, omdat zij de verantwoordelijkheid kan verdeelen. Een belangrijke stap in de goede richting zou worden gedaan, indien een belangengemeenschap kon worden geschapen tusschen de landbouw- en zuivelcoöperatie en de verbruikcoöperatie.

ROMEYN.

VERHOOGDE SPOORWEGTARIEVEN. II.

De bewering, in het voorgaand nummer onder bovenstaanden titel neergeschreven, dat de uitkomsten van het spoorwegbedrijf de zoo belangrijke verhooging der spoorwegtarieven alleszins wettigen, vereischt nog eenige toelichting.

Zooals bekend, zijn de uitkomsten van dat bedrijf hier te lande, althans sedert 1890, nooit schitterend geweest.

Blijkens het Verslag der in 1908 ingestelde Staatscommissie, die rapporteerde omtrent den financieelen toestand van het spoorwegbedrijf hier te lande, keerden de beide eenige valide exploitanten sedert genoemd jaar gemiddeld een dividend uit van 3,86 resp. 3,48 pCt. Niettegenstaande de eigenaar van het overgrote deel van het spoorwegnet — de Staat — zich met een nog heel wat geringere rente van zijn spoorwegkapitaal tevreden stelt en de pachtvoorwaarden zoo weinig onereus zijn, dat de Staat jaarlijks eenige millioenen op zijn spoorwegkapitaal inteert.

Aangezien de bedoelde Commissie in haar rapport (bladz. 58 e.v.) ook een blik in de toekomst trachtte te slaan en daarbij uit de 10 aan 1908 voorafgaande jaren poogde af te leiden hoe het over 10 jaren m.a.w. in 1918 globaal met de spoorwegfinanciën zou staan, is het niet onaardig de onderstelling der Commissie, die uiteraard niet de Umwertung aller Werte kon voorzien, welke in het op haar verslag volgende decennium zou plaats grijpen, eens te vergelijken met de

¹⁾ Bladz. 13 van het Praeadvies.

²⁾ De cursiveeringen zijn in den tekst zelf.

¹⁾ Zie „Coöperatie I”, pag. 1076.

werkelijkheid zoals zij zich in het verslag der beide spoorwegmaatschappijen over 1918 afspiegelt.

De Commissie ging uit van de onderstelling, dat de ontvangsten in de eerstvolgende 10 jaren gelijkelijk zouden stijgen als in het voorafgaande decennium, in welk geval de bruto-ontvangsten in 1918 bij de beide maatschappijen f 71.663.461 zouden bedragen; zij erkende echter daarnevens de mogelijkheid van een progressieve stijging, in welk geval de bruto's voor 1918 op ruim 80 miljoen werden geschat.

De werkelijkheid gaf het cijfer van f 120.238.838, dus 50 pCt. hooger dan het hoogste cijfer der Commissie.

Dit, vroeger ongekend, ontvangstcijfer, neerkomende op ruim f 96 per dagkilometer, hetwelk voor het loopende jaar, blijkens de in de Staatscourant verschenen cijfers, wel de f 100 zal overschrijden, is te merkwaardiger, omdat het is bereikt in een tijd waarin het verkeer met het buitenland nagenoeg stilstaat, een groot deel van het vervoer, o.a. dat tusschen de z.g. natte plaatsen, opzettelijk naar den waterweg is afgeleid en voorts de vervoerde goederen grotendeels behooren tot de relatief minder vrachtgevende, zoals steen- en bruinkolen, hetgeen tot op zekere hoogte ook voor de reizigers geldt, wegens het nog steeds zeer groote militair vervoer, hetwelk tegen de zoozeer gereduceerde militaire vrachtprijzen geschiedt.

Bij de interestrekening meende de Commissie met het oog op den achterstand in de uitbreidingswerken voor de volgende jaren op een grotere stijging van den rentelast te moeten rekenen dan in de voorafgaande jaren had plaats gehad en kwam voor het geval van progressieve stijging tot een bedrag van f 13.351.437 in 1918. In werkelijkheid is dit cijfer f 11.467.053 gebleken, een meevaller, die zich gereedelijk laat verklaren door den remmenden invloed, dien de oorlogsjaren hebben uitgeoefend op de aanschaffing van rollend materieel en de uitvoering van werken.

Dat ondanks deze beide gunstige factoren — de enorme stijging der ontvangsten en het relatief dalende cijfer van den rentelast — de uitkomsten dusdanig zijn, dat de Staat, teneinde de maatschappijen in staat te stellen aan hare verplichtingen te voldoen en eene uitkeering van 3 pCt. over haar maatschappelijk kapitaal aan aandeelhouders en van 1 pCt. aan het reservefonds te doen, over 1918 eene uitkeering van ruim 4 miljoen aan de maatschappijen heeft moeten doen, is te wijten aan de buitensporige stijging der exploitatiekosten, die sedert 1908 per jaarkilometer meer dan verdubbeld, per treinkilometer zelfs verviervoudigd zijn.

Ook de genoemde Commissie, de groeiëracht der sociale kwestie beseffende, meende, ondanks het toenmaals zeer sterk streven naar bezuiniging niet op eene verbetering der, in vergelijking met elders, hier te lande zeer ongunstige verhouding tusschen exploitatiekosten en bruto-ontvangsten te mogen rekenen.

De opmerkelijke verlaging van den exploitatie-coëfficiënt in de op het verschijnen van het rapport volgende gunstige jaren scheen aanvankelijk de vrees der Commissie te logenstraffen; wellicht ware, indien de oorlog niet ware tusschenbeide gekomen en de fusie ook zonder dat ware tot stand gekomen, de daaruit voortspruitende, ongetwijfeld belangrijke besparing op de exploitatiekosten in staat geweest om de onontwikkeldbare verbetering der loon- en andere dienstvoorwaarden eenigermate te neutraliseeren.

Thans is echter de exploitatie-coëfficiënt in vergelijking met 1908 met ruim 10 pCt. gestegen.

Volgens kolom 15 van staat 8 van het verslag der beide spoorwegmaatschappijen bedraagt hij voor 1918 82,14; aangezien daarbij echter niet als exploitatiekosten zijn aangenomen de pensioenlasten en de afschrijvingen op het rollend materieel, zal hij, indien overeenkomstig het verslag der Staatscommissie, ook deze onder de exploitatiekosten worden gerekend, zeker nog een 3 à 4 procenten hooger komen.

Deze wanverhouding is in hoofdzaak te wijten aan de exorbitante stijging der kolenprijzen en der personeelkosten, twee factoren, waarvan juist het spoorwegbedrijf uit zijn aard een zoo groot en veelal zoo weinig intensief gebruik maakt.

Van deze beide is ongetwijfeld de tweede het meest bedenkelijk; van de kolenprijzen mag althans worden aangenomen, dat zij op den duur niet op de tegenwoordige hoogte zullen blijven, al dient niet uit het oog te worden verloren, dat in de huidige beperking van het aantal en de snelheid der treinen eene besparing is gelegen, die op den duur eveneens zal verdwijnen en dan de eventuele verlaging der kolenprijzen weer eenigermate zal neutraliseeren.

Van de personeelkosten valt echter het omgekeerde te vreezen, zij zullen zich — ook relatief — in sterk stijgende lijn bewegen.

Men leze slechts de cijfers, welke ter zake worden genoemd in de Memorie van Toelichting op het onlangs ingediende wetsontwerp No. 232, waarbij de spoorwegmaatschappijen de voorgenomen plaatskaartenbelasting afkopen door eene verzwaaring harer pensioenlasten.

De bedoelde verzwaaring van den jaarlijkschen pensioenlast wordt daarbij voor 1920 reeds op ten minste f 1.650.000 geschat, doch tevens wordt daarin terloops medegedeeld, dat de onlangs tot stand gekomen loonsverhooging, welke dus nog niet in het verslag over 1918 en den bovengenoemden exploitatie-coëfficiënt is tot uitdrukking gekomen pl.m. 20 miljoen bedraagt, en het totale loonbedrag daardoor reeds tot f 56.200.000 is gestegen, welk loonbedrag nog met 3 miljoen zal stijgen door de in gang zijnde invoering van den wekelijkschen rustdag, eene schatting, welke nog vrij matig schijnt, indien men bedenkt, dat volgens de mededeeling van Minister König bij de bespreking in de Tweede Kamer in het voorjaar van den toestand van het spoorwegpersoneel, deze invoering alleen reeds eene vermeerdering met pl.m. 2400 man eischt. Wanneer men nu voorts in het oog houdt, dat tegen einde 1920 reeds weder eene nieuwe herziening der loonregeling is toegezegd en dat de invoering van den 8-urigen werkdag ook voor het spoorwegpersoneel voor de deur staat en denkt aan de uit dat alles wederom voortspruitende nieuwe pensioenlasten, dan is er een groote dosis optimisme noodig om eene verlaging van den exploitatie-coëfficiënt te verwachten.

Daarnevens kan een stijging van den rentelast, te sterker na de relatieve daling der laatste jaren, niet uitblijven.

Immers valt een groote achterstand in te halen, zowel wat het rollend materieel betreft, waarbij bovendien op eene ondersteuning van het wagenpark met buitenlandsch materieel, zoals voor den oorlog, niet meer valt te rekenen, als wat aangaat de uitvoering van werken, ten aanzien waarvan de destijds door de meergenoemde Staatscommissie geconstateerde achterstand nog geenszins is ingehaald, veeleer verergerd.

De bedragen, welke thans voor de vele noodzakelijke stationsverbouwingen, als te Gouda, Leiden, Hilversum, Apeldoorn, Groningen, Arnhem enz. en voor de versterking en verdubbeling van spoorwegbruggen en voor de oplossing der reeds zoolang hangende Utrechtsche, Rottendamsche en andere stationskwesties noodig zijn, geven cijfers om zelfs in de tegenwoordige tijden van te duizelen.

Wel zal de Staat reeds direct een deel van den daaruit voortvloeienden rentelast op zijn breeden rug moeten nemen, doch waar deze voor den afbouw van onderhanden zijnde en den aanbouw van nieuwe secundaire spoorwegen, ja zelfs voor het in stand houden van de bestaande tramwegen reeds zoo diep in den buidel zal moeten tasten, zal hij toch ook dikwijls de op zijn zak terende pachters naar het nog steeds bestaande pachtcontract moeten verwijzen.

Wanneer dan ten slotte wordt bedacht, dat de Maat-

schappijen voorshands het voor dit alles benodigde geld niet meer tegen de rente zullen kunnen verkrijgen, waarop zij tot dusverre het grootste deel harer leeningen hebben geplaatst, dan schijnt met al het bovenstaande de bewering, dat de tariefverhoging niet ongemotiveerd is te achten, voldoende gestaafd.

Niet alleen echter van tariefverhoging zal hulp mogen en, vooral hier te lande, kunnen worden verwacht. Ingrijpende maatregelen tot bezuiniging op de exploitatiekosten zullen waarschijnlijk noodig zijn.

Electricificatie van drukke lijnen, wijziging van de zeer gebrekkige en veel personeel-eischende wijze van beremming der goederentreinen, vereenvoudiging van het 3-klassenstelsel, waardoor op vele lijnen veel onnoodig dood gewicht wordt meegesleept, zouden zeker eene aanzienlijke besparing op kolen- en personeelkosten geven.

Met 1 Januari a.s. neemt de vordering der spoorwegen en daarmee de Staatsgarantie een einde.

Met belangstelling zal zijn af te wachten of het dan voor het eerst op eigen krachten aangewezen vereenigde bedrijf der Ned. spoorwegen in staat zal zijn den moeilijkheden het hoofd te bieden, dan wel gebruik zal moeten maken van het gedurende de vorderingsjaren uitgeschakelde recht om bij al te slecht rendement het bijtje er bij neer te leggen. Hd.

HET CANADEESCHE SPOORWEGVRAAGSTUK EN DE OVERNEMING DER GRAND TRUNK.

Nadat in 1867 het Dominion of Canada was ontstaan door vereeniging van verschillende Britsche koloniën, sloot British Columbia, de kolonie aan de Westkust, zich in 1870 bij het nieuwe gemeenebest aan onder voorwaarde, dat een spoorweg van kust tot kust zou worden aangelegd. Na vele jaren voorbereiding geschiedde zulks door den aanleg der Canadian Pacific Railway (C.P.R.), waarbij ook Hollandsch kapitaal in ruime mate betrokken was. Hier te lande is men zulks vrijwel vergeten, in Canada echter niet, te meer daar een der vooraanstaande C.P.R.-leiders de Hollandsch-Amerikaansche ingenieur William van Horne was. De totstandkoming der C.P.R. beteekende den aanvang van het moderne Canada.

Na moeilijke jaren te hebben doorgemaakt, kwam als resultaat van Van Horne's onvermoeid streven bij het begin dezer eeuw eindelijk het tijdperk van grooten bloei, waarbij overtuigend bleek, dat een spoorweg van kust tot kust reden van bestaan had. Gezien de groote vruchtbaarheid der prairie en de te verwachten bevolkingstoename, meende men, dat meerdere verbindingen reden van bestaan hadden. Bovendien speelde de nationale trots daarbij een rol: men wilde een transcontinentale verbinding, geheel over Canadeesch grondgebied (de C.P.R. legde haar hoofdlijn door den Staat Maine, om op die wijze een korte verbinding met de Oostelijke havensteden te krijgen).

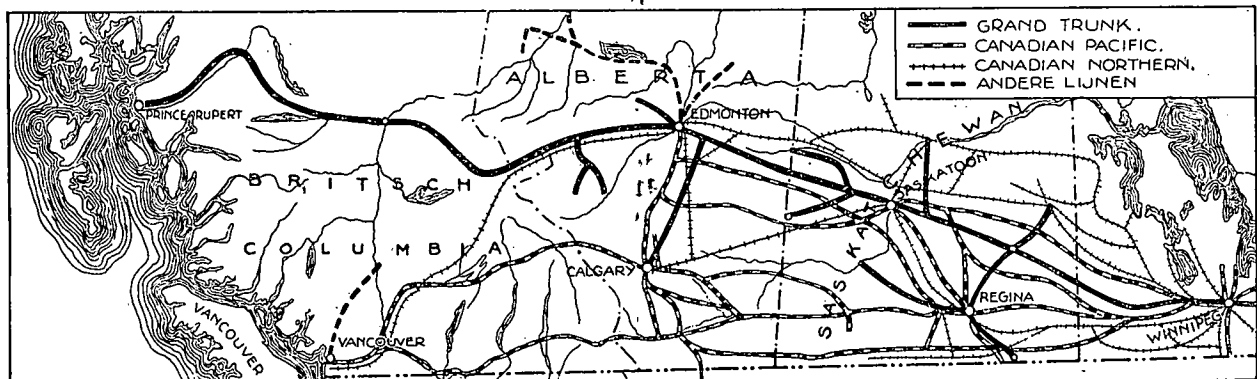
De verwezenlijking dier „all Canadian route” hoopte men te vinden in den aanleg der Grand Trunk Pacific (G.T.P.), als dochtermaatschappij der Grand Trunk Railway (G.T.R.), die in den loop der jaren een om-

vangrijk net in Ontario, Quebec en het Noord-Oosten der Unie had verkregen (Detroit, Chicago, Portland enz.). De gevraagde concessie werd zonder bezwaar verleend, doch daarbij de bepaling gemaakt, dat slechts Canadeesch materiaal mocht worden gebruikt. Ook moest het wegbed, in tegenstelling met de C.P.R., ineens een definitief karakter dragen en waar door beperking der Aziatische immigratie slechts blanke werkkrachten tegen hooge loonen konden worden gebruikt, werd de aanleg der G.T.P. een zeer kostbare zaak. Tevens kreeg zij er een onverwachte concurrente bij, de Canadian Northern (C.N.R.).

Tegelijk toch met de G.T.P.-plannen kwamen Mackenzie en Mann, de C.N.R.-leiders, met een „transcontinental” voor den dag, gebaseerd op hun oorspronkelijke spoorwegonderneming in Manitoba. De hoofdroute werd gekozen door de Noordelijke prairie, door gunstig gelegen districten. Waar de C.P.R. een gunstige Zuidelijke route bezat, kwam de G.T.P. tusschen beide in te liggen en liep door minder vruchtbare landstreken, terwijl zij tevens haar eindpunt koos in Canada's Noordelijkste ijsvrije haven, Prince Rupert. Daardoor had zij wel de beste verbinding met Oost-Azië, doch voorloopig waren de andere ondernemingen, die in Vancouver de kust bereikten, ver in het voordeel. Tevens was het Noordelijk deel van British Columbia nog vrijwel een wildernis, terwijl het Zuiden door zijn vruchtenteelt reeds locale vrachten opleverde. Daarbij moest de G.T.P. het in den strijd om concessies voor zijlijnen afleggen tegen hare mededingsters, terwijl de noodige fondsen voor aanleg van zijlijnen slechts met groote moeite verkregen werden. De financieel sterke C.P.R. ondervond niet den minsten last, terwijl de C.N.R. zich de medewerking van verschillende provinciale autoriteiten wist te verzekeren, ten koste der Grand Trunk-plannen.

De aan zijtakken arme hoofdlijn der G.T.P. was daardoor een steeds met verlies werkende onderneming, doch in de hoop dat het spoedig beter zou gaan, paste de G.T.P. voor den oorlog steeds de tekorten bij. Het bleek echter, ook na voltooiing der hoofdlijn (in 1914), dat er van winst geen sprake was, terwijl er nog een tweede teleurstelling te vermelden viel. De Oostelijke sectie toch, van Winnipeg naar Moncton (New Brunswick) in vrijwel rechte lijn door het onvruchtbare Noord-Ontario aangelegd, bleek zoo kostbaar, dat toen de regeering (die deze route had aangelegd onder een huurovereenkomst ten gunste der G.T.P.) nakoming der pachtvoorwaarden vroeg, waarbij de jaarlijksche vergoeding op 3 pCt. der aanlegkosten was bepaald, de G.T.P. moest berichten, dat zij het contract niet kon nakomen. De aanleg toch kostte in plaats van de geraamde \$ 61.000.000, niet minder dan \$ 159.000.000, hetgeen de huur tot een nimmer goed te maken peil opvoerde.

Deze Oostelijke sectie, bekend onder den naam National Transcontinental, is daarop door de regeering in exploitatie genomen, doch daarmee sneed de Grand Trunk haar eigen onderneming in een Westelijk stuk, de G.T.P. en een Oostelijke divisie, de G.T.R., zoodat er van een transcontinentale lijn geen sprake meer was.

Inmiddels had de ontwrichting der geldmarkten het voor de G.T.P. onmogelijk gemaakt, haar bedrijf verder uit te breiden door aanleg van zijlijnen. Weliswaar verleende de regeering haar in 1914 een voorschot van \$ 6.000.000, doch dit bleek totaal onvoldoende, zoodat in 1916 een commissie werd ingesteld, tot onderzoek der geheele spoorwegkwestic, daar intusschen de C.N.R. eveneens in financieele moeilijkheden was geraakt. Deze commissie kwam echter niet tot overeenstemming, zoodat twee rapporten aan de regeering werden ingezonden.¹⁾

Beide rapporten lieten de Canadian Pacific totaal onaangeroerd, doch terwijl Smith (de New York Central-president) het particuliere karakter der beide andere ondernemingen onaangetaast wilde laten en haar verdere hulp wilde verstrekken — waarbij hij ter betere exploitatie voorstelde, de G.T.P. ten Westen van Winnipeg aan de C.N.R. over te geven, terwijl de Oostelijke sectie dezer laatste onderneming aan de G.T.R. zou worden overhandigd — oordeelden Drayton en Ackworth, de andere leden, dat de Grand Trunklijnen, zoowel als het Canadian Northern-systeem, in staatseigendom moesten overgaan.

Het gouvernement volgde echter geen der beide rapporten: het nam de C.N.R. over tegen arbitrageprijs, doch liet de Grand Trunk-systemen bestaan en verschafte nog eens financieelen bijstand. Onder de oorgeswetgeving werden ook de jaarlijksche tekorten verder door de regeering voorgeschoten, om de maatschappijen niet geheel van kasmiddelen te ontbloten, doch op den duur kon zulks natuurlijk niet doorgaan, zoodat het lang verwachte eindelijk gebeurde, toen in Maart jl. de G.T.R. aan de regeering berichtte, dat zij niet in staat was verder de zorg voor de G.T.P. op zich te nemen. Daarop volgden onderhandelingen, welke echter door het ingewikkeld financieel systeem, waarop de G.T.P. gebaseerd is, lang niet gemakkelijk waren en welke ten slotte deden besluiten om tot naasting der Grand Trunklijnen over te gaan.

De financieele band tusschen de beide maatschappijen toch is zeer gecompliceerd. De G.T.R. is een goed te overziene onderneming, daar zij naast (eenige categorieën) preferent en gewoon kapitaal verschillende obligatieleeningen heeft ontstaan op hare eigen lijnen of ten laste van gecontroleerde ondernemingen. De moeilijkheid voor de G.T.R. zit echter in hare garanties ten behoeve der Pacific-lijn.

Deze laatste, wier geheele kapitaal in handen der moedermaatschappij is, werd aangelegd uit de opbrengst van verschillende obligatieleeningen. Voor de prairie-sectie garandeerde het Canadeesche gouvernement obligaties tot een bedrag van \$ 13.000 per mijl, voor de sectie door het Rotsgebergte ging dit tot drie vierden der aanlegkosten, terwijl voor de rest van deze sectie de provincie British Columbia assistentie verleende. Daarbij gaf het Dominion-gouvernement nog verschillende algemeene voorschotten (o.a. in 1909 en 1913) in den vorm van aankoop van obligaties, dan wel door dergelijke schuldbekentissen gedekt. De zijlijnen in de prairie, voor zoover aanwezig, zijn gebouwd uit obligaties, welke door provinciale gouvernementen zijn gegarandeerd. In ruil voor dergelijke garanties kregen Dominion en provincies hypothécaire verbanden op hoofdlijn en zijlijnen, welke dan weder door de G. T. R. werden gegarandeerd. Op die wijze rusten b.v. op de hoofdlijn niet minder dan vijf hypotheken, zoodat het te begrijpen valt, dat, toen eenmaal de financieele toestand te wenschen ging overlaten en verschillende garanties effectief werden, zeer ingewikkelde verhoudingen ontstonden, waaruit niemand een oplossing wist te vinden. Daarbij kwam, dat de provincie Saskatchewan begon te dreigen met inbeslagneming van de zijlijnen, waarvoor zij garantie had verstrekt, en ook British Columbia begon daartoe aanstalten te maken.

¹⁾ [Vergelijk jaargang 1917, pag. 401, 460, 679 en 953. — Red.]

Aangezien de regeering van het Dominion reeds groote posten obligaties in handen had, kwam men er noodgedwongen toe, de oplossing van het probleem te zoeken in de richting van aankoop door den Staat. Uit liefde voor staatsexploitatie geschiedde dit niet, want afgezien van de weinig talrijke aanhangers van deze theorie in Canada, begreep een ieder, dat de naaste toekomst heel wat moeilijkheden zal brengen. Men ziet zeer goed in, dat de Grand Trunk Pacific nog langen tijd een blok aan het been zal zijn, ook nadat de Canadian Northern reeds een winstgevende onderneming zal vormen, doch om het faillissement van een der grootste transportondernemingen met het onvermijdelijk schokken van het Canadeesch crediet te vermijden, was men wel gedwongen de behulpzame hand uit te steken.

Het resultaat was een overeenkomst tusschen landsbestuur en G.T.R.-beheerders, waarbij alle preferente en gewone aandelen der maatschappij tegen arbitrageprijs door de regeering worden aangekocht, die daardoor indirect ook de G.T.P. in handen krijgt. Hoe die arbitrage zal uitvallen, valt nu natuurlijk nog niet te zeggen.

De exploitatie der G.T.R. en G.T.P.-lijnen zal worden toevertrouwd aan de Canadian National Railways, die alsdan zullen omvatten de oude Canadian Northern, de National Transcontinental, de Hudson Bay Railway, de Intercolonial (dit is een lijn in New Brunswick en Nova Scotia) en de beide Grand Trunk-systemen, ter gezamenlijke lengte van ruim 20.000 Eng. mijlen, het grootste spoorwegnet ter wereld. Het beheer daarvan is toevertrouwd aan D. B. Hanna, den vroegeren general manager der C.N.R., die uit de rangen is voortgekomen en een vooraanstaand spoorweg-specialiteit is.

Door deze combinatie vormen de Canadian National Railways een goed sluitend net over geheel Canada en een ieder, die zich voor het vraagstuk van staatsexploitatie interesseert, zal goed doen, gade te slaan, hoe de machtige Canadian Pacific zich houdt tegenover deze nieuwe onderneming. Hier zijn twee maatschappijen van gelijke kracht, de één een machtig financieel lichaam, de ander gesteund door het crediet van het energieke, rijke Dominion. Weliswaar heeft de Canadian National nog te worstelen met onvoldoende financieele resultaten, doch met grond mag verwacht worden, dat hierin elk jaar verbetering zal komen, dank zij den toenemenden bloei van het Dominion en de toeneming der bevolking.

Worden deze verwachtingen vervuld, dan zal het jonge Canadeesche volk rijkelijk beloofd worden voor den durf, dien het toonde, toen het de verantwoordelijkheid op zich nam voor zulk een reusachtige onderneming als het Canadian National-systeem nu is.

P. VAN EYK.

DE INTERNATIONALE LUCHTVAART- CONVENTIE.

Bijlagen A—G.

Thans rest nog de bijlagen te bespreken van de door de Geallieerden en Geassocieerden in Parijs vastgestelde en onderteekende conventie tot regeling van het internationaal luchtverkeer.¹⁾

In het geheel behooren bij het verdrag acht bijlagen, welke gelijke kracht als het verdrag zelf hebben, en waarin uitvoerige voorschriften gegeven worden betreffende de op het luchtvaartuig aan te brengen kentekenen, de eischen voor het afgeven van bewijzen van luchtwaardigheid en van geschiktheid, de scheepspapieren, kaarten, lichten, signalen, verkeersregels, meteorologische inlichtingen, uiteraard dus voorschriften, die nagenoeg uitsluitend van technischen aard zijn en dus behoudens eenige algemeene opmerkingen ter beoordeeling aan technici moeten worden overgelaten. Het komt ons voor, dat zij met groote voorzich-

¹⁾ Zie Nos. 202 en 203 van dit tijdschrift.

tigheid opgesteld zijn. In vele gevallen van ontmoeting in de lucht is voorzien, aan de vermindering van collisie op de landingsplaatsen is speciale aandacht geschonken, eveneens aan de mogelijkheid van communicatie bij nacht en ontij tusschen het luchtvaartuig en autoriteiten op den beganen grond; de eischen voor toelating tot het luchtverkeer zijn, zoowel wat het toestel en zijn onderdeelen betreft als wat betreft de bemanning, verzwaaard voor het geval personen of goederen vervoerd worden; de meteorologische inrichtingen zullen per etmaal twee- of zoo mogelijk viermaal over de weersgesteldheid rapporteeren en zelfs zullen geregeld speciale weersvoorspellingen met vermelding van al of niet geschiktheid van het weer voor de verschillende soorten luchtvaartuigen worden uitgegeven.

Als leek vraagt men zich bij de lezing van deze bijlagen wel eens af, of zij niet wat vooruitloopen op de behoefte, maar de bij uitstek deskundige Engelsen hebben een gedetailleerde regeling blijkbaar onontbeerlijk gevonden; Engeland heeft althans zelf ook reeds uitvoerige technische voorschriften voor de luchtvaart in zijn luchtgebied gegeven.

Bijlage H.

De laatste bijlage bevat eenige douanebepalingen. De noodzakelijkheid of zelfs de wenschelijkheid van deze afzonderlijke regeling is ons niet duidelijk geworden. De principieele bepalingen waren beter op haar plaats in het verdrag, vooral ook met het oog op het hierboven aangewezen verschil tusschen verdrag en bijlagen, wat betreft wijziging en meeningsverschil over interpretatie; en de niet-principieele bepalingen lijken ons internationaalrechtelijk weinig belangrijk. Dat reisjournaal en ladingsmanifesten bij aankomst en vertrek moeten worden getoond, dat bij het vertrek de douanebeambte de stukken naziet, teekent en de goederen verzegelt en bij aankomst de zegels naziet en de verdere douaneverrichtingen uitvoert, gelooven wij immers ook wel zonder internationale overeenkomst; eveneens, dat de Staten uitzonderingen kunnen toestaan op een regel, dien zij kunnen maken (nl. om speciale landingsplaatsen aan te wijzen voor naar het buitenland vertrekkende of uit het buitenland komende luchtvaartuigen). Ook van de afzonderlijk (§ 12) gegeven transitobepalingen ontgaat ons het belang. De bevoegdheid een land over te vliegen zonder daling, mits zich houdende aan de aangegeven routes, bestaat reeds ingevolge art. 15 van het verdrag en behoefde hier dus niet gegeven te worden; de verplichting daarbij, bepaalde signalen te geven, had, indien men dit in zoo'n geval een noodzakelijke voorwaarde vindt, bij art. 15 van het verdrag niet mogen ontbreken en was dan in deze bijlage eveneens overbodig; dat voor luchtvaartuigen, die op een doorreis een land aandoen, de gewone regel geldt, waarmede de bijlage aanvangt: „luchtvaartuigen, uit het buitenland komende, moeten op de aangewezen douanelandingsplaatsen landen”, spreekt zonder meer van zelf en behoefde dus niet nog eens in § 12 vermeld te worden; evenzoo, dat de douanebeambten de papieren zullen nazien, hetgeen ook reeds uit § 5 van de bijlage en uit het verdrag zelf volgt (artt. 21 en 22).

Principieel is b.v. de bepaling, dat de staten bepaalde luchttoegangen kunnen aanwijzen voor uit den vreemde komende luchtvaartuigen; dat van het luchtvaartuig zelf wel, maar van de medegevoerde, voor de reis benodigde brandstof niet invoerrechten kunnen worden geëischt; dat als extra-straf voor overtreding van de bepalingen van deze bijlage de inschrijving van het luchtvaartuig kan worden geschrapt; dat de douanebeambten en in het algemeen alle vertegenwoordigers der openbare macht een vrijwel onbepakt visitatierecht van alle luchtvaartuigen en hun lading zullen bezitten; dat het uitladen en overboord werpen van alles, behalve ballast, kan worden verboden, uitgezonderd aan postluchtvaartuigen. Al deze bepalingen behoren, wat wijziging en interpretatie aangaat, zeker

niet achter te staan bij de bepalingen van het verdrag zelf.

De laatste drie der genoemde bepalingen hebben bovendien ook beteekenis buiten het gebied der douane en behooeren ook om die reden in het verdrag zelf thuis (en dan in een meer algemeenen en wat het verbod van overboord werpen betreft niet in facultatieven, maar in imperatieveven vorm). Het verbod van voorwerpen over boord te werpen is immers ook noodig als veiligheidsmaatregel, het onderzoek van luchtvaartuigen en lading eveneens; dit kan als gewone politieemaatregel noodig zijn. En waarom alleen bij overtreding van de douanebepalingen met schrapping van de inschrijving van het luchtvaartuig moet worden bedreigd, is niet goed in te zien. Wil men deze straf — en daar is zeker wat voor te zeggen — dan moet zij algemeen gelden, dus ook voor overtreding van de bepalingen van het verdrag of van een der andere bijlagen. Zoo zijn b.v., om een paar voorbeelden van belangrijke bepalingen buiten de douanebijlage te noemen, overtreding van het verbod, ontplofbare stoffen mee te voeren of overtreding van de voorschriften voor het uitwijken en het voeren van lichten, overtredingen, welke de openbare veiligheid in gevaar brengen en dus niet minder belangrijk dan b.v. ontduiking van een administratieve douanebepaling.

Dat deze strafbedreiging alleen in de douanebijlage voorkomt, is vermoedelijk een bewijs, dat men, hoewel het te onvoordeelig achtend het vervoer door de lucht geheel vrij van invoerrechten te laten, toch tegen handhaving van douanetoezicht bij het luchtvervoer opziet. O.i. is het verstandig, zich steeds helder voor oogen te stellen, dat smokkelen door de lucht uiterst moeilijk zal zijn tegen te gaan; hoeveel moeilijker immers nog dan het smokkelen over den beganen grond en wat heeft dat in de afgelopen jaren niet een teleurstelling gegeven! Aan afzien van invoerrechten zal in de tegenwoordige omstandigheden wel geen Staat kunnen denken, het spreekt dan ook van zelf, dat men begint met de proef te nemen of handhaving ten aanzien van het luchtvervoer mogelijk is, en van de eerlijke luchtvaarders zal men ook in ieder geval het verschuldigde wel ontvangen. Verder zal de practijk moeten leeren, in welke richting deze kwestie het best opgelost wordt, maar die richting zal naar onze meening nooit zoo mogen zijn, dat men aan het douanebelang meer aandacht schenkt dan aan de openbare veiligheid, zooals in casu het geval schijnt te zijn geweest.

De wijze, waarop men het douanetoezicht volgens deze bijlage hoopt uit te oefenen, komt in hoofdzaak hierop neer, dat de luchtvaarder gehouden is het luchtgebied van een Staat niet binnen te gaan dan boven bepaalde daartoe aangewezen grensgedeelten; wenscht hij dat land weder te verlaten zonder landing, dan heeft hij slechts de aangegeven route te volgen en signalen te geven van afstand tot afstand; voor zijn vertrek naar een ander land en zijn aankomst in het andere land moet hij gebruik maken van de aangewezen douanelandingsplaatsen en in beide gevallen zich bij de autoriteiten melden ter verificatie van de papieren, waarbij in geval van goederenvervoer een ladingsmanifest en een douaneverklaring moet zijn; de goederen worden, voor zoover zulks is voorgeschreven, vóór het vertrek verzegeld, de autoriteiten hebben uitgebreide surveillance-bevoegdheden en het onderweg uitwerpen of uitladen van goederen kan verboden worden. Voor eerlijke lieden is dit ongetwijfeld voldoende. Maar voor eerlijke lieden is het ook niet noodig, bepaalde routes voor te schrijven of een zeer belemmerende extra landing en daar schijnt toch de bepaling betreffende de aanwijzing van bepaalde douanelandingsplaatsen wel heen te wijzen. Het is te hopen, dat in de practijk alle of althans alle belangrijke landingsplaatsen tevens douanelandingsplaatsen zullen zijn.

Het in de bijlage aangenomen beginsel, dat het

luchtvaartuig, waarmede men aan komt vliegen, aan invoerrecht onderhevig is, kan ons niet bevredigen, al is het ook gematigd door bepalingen in geval van wederuitvoer. Wij hadden liever het in gebruik zijnde luchtvaartuig geheel vrijgesteld gezien, desnoods met een voorbehoud ten aanzien van luchtvaartuigen, die kennelijk slechts ter aflevering door de lucht worden aangebracht.

Zijn er onder de bedenkingen, die wij aangaven, zulke, dat zij een beletsel voor toetreding moeten zijn? De ernstigste achten wij de te groote beperking ten aanzien van het sluiten van de grenzen, de bemoeilijking van de toetreding voor de Centralen en de uitsluiting van niet-toegetreden staten. Ten aanzien van deze punten lijkt het dus wenschelijk een groote en aandring tot wijziging uit te oefenen dan ten aanzien van de overige bedenkingen. Hoe ver die aandring zal kunnen gaan is echter, gezien den aard der bezwaren, grootendeels een kwestie van politiek, waarbij gegevens — wellicht aan de regeering bekend — betreffende de houding der geallieerden een groter rol kunnen spelen. Blijkt wijziging onmogelijk, dan gelooven wij niet, dat het in het belang van Nederland zal zijn, zich daarom afzijdig te houden.

Overheidsbemoeiingen, uit het verdrag voortvloeiende.

Toetreding tot het verdrag zal tot velerlei overheidsbemoeiingen aanleiding geven, van wetgevendend zoowel als van anderen aard. De uitvoeringsmaatregelen van wetgevendend aard, waartoe het verdrag verplicht, mogen hier eerst kort worden aangegeven.

Art. 2, waarbij het vreedzame internationale verkeer wordt gegarandeerd, maakt het noodig een voorziening te treffen, waardoor hinder van de zijde van grondeigenaars tegenover luchtvaarders, welke bij het geldende Nederlandsche recht niet is uitgesloten, wordt voorkomen.¹⁾

Hoofdstuk II maakt de instelling van een register noodig met voorzorgsmaatregelen, dat geen inschrijving plaats vindt van luchtvaartuigen, die reeds elders zijn ingeschreven; en vaststelling van de nationaliteits- en inschrijvingskenmerken, met inachtneming van de algemeene voorschriften van bijlage A. Voor het nationaliteitsteeken is daarbij het gebruik van een hoofdletter voorgeschreven, de oranje bal zal dus als Nederlandsch kenteken niet voldoende zijn.

Art. 5 maakt een verbod tot toelating van luchtvaartuigen, behorende tot een niet-toegetreden mogendheid, noodig.

De hoofdstukken II—V stellen eischen voor toelating tot het internationale verkeer; ongetwijfeld zal dit moeten leiden tot het stellen van gelijke eischen voor de toelating tot het binnenlandsche verkeer; ook daarvoor zal men dus moeten voorschrijven: inschrijven in register; kentekenen dragen; bewijs leveren van luchtwaardigheid, van geschiktheid met minimum eischen volgens bijlagen B en E; bewijzen aan boord hebben en op verzoek aan de autoriteiten toonen; geen toestel voor draadloze telegraphie medenemen, zonder speciale toestemming; zooveel mogelijk zoodanig toestel aan boord hebben, in ieder geval wanneer het een vervoerluchtvaartuig voor minstens tien personen geldt. Daarbij zal nader bepaald moeten worden, wie de certificaten zal uitreiken, en dat de buitenlandse bewijzen hier te lande geldig zijn (art. 13). Practisch zal het zijn voor het nationaal verkeer ook de in art. 19 voor het internationale verkeer voorgeschreven en in de bijlagen te vinden formulieren te volgen.

Verskil maken tusschen binnenlandsch en internationaal verkeer, waar het de verkeersregels (bijlage D) betreft, is onmogelijk; deze regels zullen dus ook voor het binnenlandsche verkeer moeten worden voorgeschreven, hetgeen bovendien ook volgt uit art. 26, hetwelk bepaalt, dat de Staten voor de handhaving van die regels hebben te zorgen. Ingevolge art. 26 zal

¹⁾ Zie „Het Vliegveld” van 1 Aug. 1919, blz. 175. (Het ontwerp-Luchtvaartwet.)

voorts voor overtreding van deze regels straf bepaald moeten worden.

Behalve deze regels volgens bijlage D komen ook de bepalingen van het verdrag en van de andere bijlagen, voor zoover zij voor overtreding vatbaar zijn, voor strafvoorziening in aanmerking.

Bijlage F geeft voorschriften voor de aan te brengen oriënteeringskenmerken op den grond en op gebouwen; voor zoover het noodig is, deze kenmerken ook op particuliere eigendommen aan te brengen, zal een wettelijk voorschrift noodig zijn, om de noodige vrijheid hiertoe te verschaffen.

Onder de regelingen, waartoe het verdrag niet verplicht, maar waartoe het bevoegdheid geeft, zijn te noemen:

regels ten aanzien van de toelating van vreemde luchtvaartuigen (art. 2);

overeenkomsten met naburige Staten, regelende in welke gevallen politie- en douaneluchtvaartuigen de grenzen mogen passeeren (art. 34);

verkeersverbod voor bepaalde zones (art. 3);

aanvullende voorwaarden, aan een vereeniging of vennootschap te stellen, om als eigenaresse van een luchtvaartuig te kunnen worden ingeschreven (art. 7 alinea 2). Hierbij zij aangeteekend, dat terwijl de bevoegdheid tot deze aanvulling uitdrukkelijk vermeld is, het artikel zwijgt over aanvulling van de algemeene eischen voor de inschrijving, dat wil dus zeggen voor de toekenning van nationaliteit, zooals b.v. met eischen ten aanzien van de nationaliteit van de bemanning of de plaats van vervaardiging van het toestel. De redactie van de eerste alinea sluit een dergelijke aanvullingsbevoegdheid wel niet uit, en dat deze bevoegdheid bestaat, zou dan ook niet betwijfeld behoeven te worden, zoo niet de tweede alinea die uitdrukkelijke vermelding ten aanzien van het andere punt bevatte. Verduidelijking van de redactie ware hier wel gewenscht;

niet-erkenning van certificaten door een vreemden Staat aan een Nederlander verleend (art. 13);

aanwijzing van luchtwegen voor het transitoverkeer (art. 15), van luchttoegangen tot het Nederlandsche luchtgebied (bijlage H, par. 2), en van speciale douane-landingsplaatsen (art. 15 en bijlage H par. 1);

het reserveeren van het binnenlandsche vervoer voor Nederlandsche luchtvaartuigen (art. 16);

voorschriften ter verzekering van de onschadelijkheid van den doortocht door vreemde luchtvaartuigen (art. 23);

verbod of regeling van het medevoeren en het gebruik van photographietoestellen of — met het oog op de openbare veiligheid — van andere voorwerpen (artt. 28, 29);

aanvullende voorschriften voor den inhoud van het ladingsmanifest of de douanedeclaratie (bijlage H, par. 6);

—heffing van invoerrechten van luchtvaartuigen (bijlage H, par. 9);

verbod tot uitwerpen of uitladen van voorwerpen (bijlage H, par. 15 — behoudens de daar genoemde uitzonderingen);

aanvullende voorschriften betreffende de eischen voor het verkrijgen van de bewijzen van luchtwaardigheid en geschiktheid (bijlagen B en E geven de minimumeischen).

Deze opsommingen toonen aan, dat ook voor de binnenlandsche wetgeving het verdrag van groot belang is. Tot de overheidsbemoeiingen, die er uit voortvloeien, zonder dat daarvoor direct wettelijke voorschriften noodig zijn, behooren voornamelijk: de instelling van een contrôledienst ten aanzien van landingsplaatsen, certificaten en douane; het verzamelen en mededeelen van meteorologische en andere gegevens, alsmede van alle gegeven voorschriften, die voor de luchtvaart van belang zijn en van de inschrijvingen en doorhalingen in het register; bevordering van de draadloze telegraphie; en bovenal de zorg, dat de

noodige oriënteringskenmerken met bijbehorende kaarten niet ontbreken en evenmin de geschoolde autoriteiten, voor zoover dit voor de uitvoering van het verdrag noodig is, en dat de gasten, die wij binnehalen, hier ook goede landingsgelegenheden vinden!

Mr. J. F. LYCKLAMA à NIJHOULT.

Tot ons leedwezen moet de plaatsing van het tweede gedeelte der verhandeling over Tsjecho-Slowakije door Prof. Dr. H. Blink, wegens gebrek aan ruimte tot het eerstvolgend nummer worden uitgesteld.

AANTEKENINGEN.

De stijging van het loon; het tekort van vaklieden. — Belangwekkend zijn de cijfers omtrent de loonstijging in de dezer dagen door het Centraal Bureau voor de Statistiek in het licht gegeven statistiek van de loonen en den arbeidsduur bij werken ten behoeve van het Rijk bij aanbesteding uitgevoerd. Deze publicatie, welke uiteraard hoofdzakelijk bouw- en baggerwerken betreft, ontleent hare waarde vooral aan de vergelijkingen die getrokken worden tusschen de arbeidsvoorwaarden in 1918 en in vroegere jaren tot 1894 terug.

Hieronder ziet men de gemiddelde loonen per uur van de mannelijke arbeiders van 21 jaar en ouder bij alle Rijkswerken in het geheele land in 1918, 1913 en 1894.

	1918	1913	1894
	cts.	cts.	cts.
Steenhouwers	51	32,5	24
Betonwerkers	45,5	28,5	—
Stukadoor	45,5	30,5	19
Straatmaker	44,5	28	21,5
Metselaar	43,5	27,5	18
Bazaltwerker enz.	43	24	19
Heibaas	42,5	27,5	17,5
Timmerman	41,5	24	16,5
Opperman	39	20,5	13,5
Heier	38,5	24	13,5
Machinist	38	25,5	—
Kapitein (baggerschuit) ..	37	26,5	—
Molenbaas	36,5	25,5	—
Rijswerker	36	22,5	16
Verver	35,5	22,5	16
Grondwerker	34,5	21,5	14
Sjouwer	34,5	19,5	15
Baggerman	34	20,5	—
Stoker	33,5	23	—
Smid	33	23,5	17,5
Schipper	32	21,5	—
Deknecht	31	21	—
Los arbeider	30,5	18,5	12
Planter	28,5	17,5	16
Roeier	26	19	—

In de groote plaatsen komen de loonen natuurlijk ver boven het gemiddelde uit. In Den Haag b.v. verdiende een metselaar 62 cts., een timmerman 59,5 cts., een los arbeider 58 cts., een betonwerker en een opperman 55 cts.¹⁾ Een beeld van de loonstijging (in procenten) voor eenige der voornaamste beroepen geeft het volgende staatje.

	Vaklieden						Niet-vaklieden			
	Metselaar	Smid	Steenhouwer	Stukadoor	Timmerman	Vervet	Grondwerker	Los arbeider	Opperman	Sjouwer
1894—1908..	+ 17	+ 11	+ 2	+ 29	+ 24	+ 22	+ 14	+ 29	+ 19	+ 17
1903—1908..	+ 12	+ 13	+ 29	— 4	+ 5	+ 5	+ 12	+ 6	+ 16	— 3
1908—1913..	+ 17	+ 7	+ 3	+ 30	+ 12	+ 10	+ 19	+ 12	+ 11	+ 15
1913—1918..	+ 58	+ 40	+ 57	+ 49	+ 73	+ 58	+ 60	+ 65	+ 90	+ 77
1894—1918..	+ 142	+ 89	+ 112	+ 193	+ 152	+ 122	+ 146	+ 154	+ 189	+ 130

Zonder uitzondering is het loon van 1913 op 1918 aanmerkelijk meer gestegen dan in de vorige 5-jaarlijksche perioden. Verder is gebleken dat voor de meeste beroepen het loon van 1913 op 1918 in de ge-

¹⁾ Volgens de Collectieve Arbeidsovereenkomsten is het uurloon van een timmerman, metselaar en cementwerker te 's-Gravenhage sedert 1 Sept. 1919 72 cts., van een opperman en grondwerker 69 cts.

meenten beneden 20.000 inwoners meer gestegen is dan in de grotere gemeenten, wat waarschijnlijk een gevolg is van het streven der vakorganisaties naar grotere uniformiteit in de loonen. Een uitzondering hierop maken de stukadoors, opperlieden, metselaars, timmerlieden en, hoewel in mindere mate, de losse arbeiders, sjouwers, smeden en molenbazen, wier loon in de grotere steden meer gestegen is. Dit laat zich verklaren doordat de bouwvakarbeiders in de groote gemeenten meer dan in de kleine, kans zien loonen te verdienen die ver boven de geldende standaard-loonen uit gaan.

Over het algemeen zijn de loonen der niet-vaklieden sterker omhoog gegaan dan die van de vaklieden, zoodat deze elkaar hoe langer hoe meer naderen. Een bekend verschijnsel, waarover bij het in verschillende takken van bedrijf voorkomend tekort aan vaklieden door de ondernemers ernstig geklaagd wordt. Inderdaad mag aangenomen worden, dat het geringe verschil in loon van vaklieden en ongeschoolde arbeiders menig jeugdig persoon den prikkel zal ontnemen een min of meer langdurigen leergang door te loopen. Zooals het Maandschrift van genoemd Bureau mededeelt, heeft het tegenwoordig in meerdere bedrijven bestaand tekort aan vaklieden, verschillende oorzaken. Eerstens heeft men de opleving van de industrie; verder is er vraag naar personeel ontstaan door de verkorting van den arbeidsduur (8-urigen werkdag) niet alleen bij particuliere ondernemingen, maar ook bij de openbare diensten. Het behoeft wel geen betoog dat het niet alleen voor „geoeffenden” maar ook voor vaklieden van buiten verleidelijk is om in de groote steden hooger bezoldigde betrekkingen bij openbare diensten aan te nemen.

Voorts mag niet uit het oog verloren worden, dat in een aantal bedrijven tijdens de crisis de gelegenheid tot practische opleiding ontbroken heeft, terwijl ten slotte het woningvraagstuk ook in deze aangelegenheid een rol speelt. Wegens de onmogelijkheid toch om een behoorlijk onderdak te vinden, komt het voor, dat in sommige plaatsen vraag naar vaklieden bestaat, terwijl deze elders werkloos moeten blijven rondloopen.

D.

De economische toestand in cijfers. — De Britsche regeering heeft een „Parliamentary Paper” uitgegeven, getiteld „Statements of Production, Price Movements and Currency Expansion in Certain Countries” [Cmd. 434] prijs -/1. Het volgende staatje van een aantal oogsten in de landen, waarvoor gegevens beschikbaar zijn, nemen wij er uit over.

Artikelen.	1919	1918	Gem. 1910-'14	1919 in verg. met	
				1918 = 100	Gem. 1910-'14 = 100
(in duiz. metr. quintals)					
*Tarwe	537.053	586.827	540.982	91,5	99,3
Tarwe w. p. ..	—	—	1.021.644	—	—
*Rogge	42.089	44.073	34.066	95,5	123,6
Rogge w. p. ..	—	—	437.574	—	—
*Gerst	106.973	121.521	102.834	88,0	104,0
Gerst w. p.	—	—	322.376	—	—
*Haver	283.550	338.848	291.886	83,7	97,1
Haver w. p.	—	—	637.124	—	—
*Mais	766.309	685.258	730.914	111,8	104,8
Mais w. p.	—	—	968.435	—	—
*Lijnzaad	7.099	10.798	13.364	65,7	53,1
Lijnzaad w. p. ..	—	—	28.965	—	—
Tabak V. S. ..	5.797	6.078	4.499	95,4	128,9
Tabak w. p.	—	—	9.248	—	—
Geg. katoen V.S.	23.191	26.107	31.508	88,8	73,6
Geg. katoen w. p.	—	—	45.321	—	—
(in duiz. kilogrammen)					
*Zijde-cocons ..	284.604	272.520	204.574	104,4	139,1
Zijde-coc. w. p.	—	—	230.955	—	—
(in duiz. tons)					
Suiker w. p. ...	16.350	17.333	16.972	94,3	96,3

* In landen, waarvoor cijfers over 1919 beschikbaar zijn. w. p. beteekent wereldproductie.

De Britsche regeering heeft van dezen stap op het glibberig pad der statistiek niet veel plezier beleefd. De „Times” verklaart in een hoofdartikel, dat de publicatie een zeer inferieur product is. „A number of tables, dealing with production, price movements, rates of exchange, and increase of public debts, are given, without any attempt to co-ordinate them or to explain their bearings.” Het groote Engelsche dagblad heeft hieraan volkomen gelijk, maar er valt op te merken, dat nog nergens in de wereld beter geleverd is. Statistische instellingen kunnen niet anders haar ijver en goede bedoeling toonen dan door vindingrijk te zijn in nieuw-model staatjes, waarin de reeds bekende cijfers nog eens nieuw worden opgedischt. Of gegevens verspreid staan onder een aantal hoofden of gecompriimeerd worden tot een tabel, de overzichtelijkheid moge er door winnen, het blijven ten slotte toch nog altijd de onverwerkte aanwijzers van politiek en conjunctuur. De klacht van de „Times” is volkomen juist, het is jammer genoeg, dat zij nog gemaakt kan worden. De „Economist” wil een „International Conference on Currency and Prices” samengeroepen zien. Internationale samenwerking ten deze is de eenige mogelijkheid om het doel naderbij te komen, maar het blijft te bezien of de wetenschap ver genoeg gevorderd is om van de vergelijking van statistische registraties iets meer te maken dan rijtjes indices, samengeschreven op een en hetzelfde blad papier. Aan pogingen iets beters te leveren heeft het zoowel vóór als sedert den oorlog niet ontbroken. Door Calwer en anderen zijn waardevolle bijdragen geleverd. Ook hier te lande vormde zich een instituut, dat op dit gebied werkzaam wil wezen. Hoe talloos de bezwaren zijn, die voor het uitwerken van conclusies gelden, kan een voorbeeld illustreeren, dat in een rapport van den adjunct-secretaris van het „Instituut voor Crisisonderzoek” gegeven werd. De steenkolen bieden een belangrijke crisis-indicatie. Nu hebben evenwel onderzoekingen uitgewezen, dat de steenkolenprijzen in Frankrijk en Duitschland eerst in 1908 een daling ondergingen, terwijl de crisis in 1907 uitgebroken is. Voor Duitschland is gebleken, dat zulks een gevolg is van de prijspolitiek, welke door de sterke kartelleering daar te lande gevoerd kon worden. Voor Frankrijk zoekt men nog naar aanwijzingen om het verschijnsel te verklaren. Hieruit blijkt dus, dat de steenkolenprijzen onder bepaalde omstandigheden ophouden een indicatie te zijn.

Voor het oogenblik kan men er zich reeds over verheugen, dat in het „Monthly Bulletin of the Supreme Economic Council” ¹⁾, waarvan wij den lezers geregeld een uittreksel aanbieden, een betere compilatie tot stand gebracht is, dan bereids ten dienste stond. Wat ons eigen land betreft, is de tabel, getiteld „Enkele maandcijfers, welke een blik geven op den economischen toestand in Nederland”, die sedert eenigen tijd in het „Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek” voorkomt, een aanwinst. Aan het groote werk moet echter in hoofdzaak nog begonnen worden. H.

¹⁾ De „Times” spreekt de verdenking uit, dat het bovengenoemde whitepaper in hoofdzaak is nageschreven uit deze publicatie.

Vrouwenarbeid in Engeland. — In September van het achter ons liggende jaar benoemde de Engelsche regeering eene commissie, bestaande uit Sir James Richard Atkin (voorzitter); Mej. J. M. Campbell; Sir Lynden Livingstone Macassey; Sir William W. Mackenzie; Sir Matthew Nathan en Mevr. Sidney Webb, om naar de officieele aanstelling het uitdrukt: „to investigate and report upon the relation which should be maintained between the wages of women and men, having regard to the interests of both, as well as to the value of their work. The recommendations should have in view the necessity of output during the war, and the progress and well-being of industry in the future”.

Als vrucht van het onderzoek, door de commissie ingesteld, is thans verschenen „Report of the War Cabinet Committee on Women in Industry” 1919 [Omd. 135] prijs 1/6. Aan het uitvoerige rapport — in het geheel telt de publicatie 341 bladzijden — waarbij behoort een memorandum „Health of Women in Industry” van Dr. Janet Campbell, is nog toegevoegd een „minderheidsrapport”, uitgebracht door Mevrouw Sidney Webb. Inzonderheid gaat het rapport in op de vraag of de Regeering hare toezeggingen, tegenover de werknemers gedaan, is nagekomen.

In deze rubriek moeten wij er mede volstaan aan den inhoud van het rapport een enkel staatje te ontleenen. De medegedeelde cijfers zijn die, welke door den Board of Trade verzameld worden.

Werkz. zijnde vrouwen:	Juli 1914	Juli 1918	Vershil
voor eigen rekening ..	430.000	470.000	+ 40.000
in industrie.....	2.178.600	2.970.600	+ 792.000
in huisdienst	1.658.000	1.258.000	— 400.000
in den handel.....	505.500	934.500	+ 429.000
in overheidsdienst	262.200	460.200	+ 198.000
in landbouw.....	190.000	228.000	+ 38.000
in hotels, theaters....	181.000	220.000	+ 39.000
in transportbedrijf....	18.200	117.200	+ 99.000
overigen ¹⁾	542.500	652.500	+ 110.000
Totaal in betrekking	5.966.000	7.311.000	+ 1.345.000
Niet in betr., maar			
ouder dan 10 jaar	12.946.000	12.496.000	— 450.000
Onder 10 jaar.....	4.809.000	4.731.000	— 78.000
	23.721.000	24.538.000	+ 817.000

¹⁾ inclusief huiswerksters, V.A.D. nurses enz.; de laatste rubriek telde in Sept. 1918, rond 61.000 personen.

Een gedetailleerd overzicht voor de industrie wordt in het navolgende staatje gegeven:

Soort industrie:	Juli 1914	Juli 1918	verschil	pCt. vrouwen		verschil
				Juli '14	Juli '18	
metaal	170.000	594.000	+ 424.000	9	25	+ 15.000
chemische	40.000	104.000	+ 64.000	20	39	+ 35.000
textiel	863.000	827.000	— 36.000	58	67	+ 64.000
kleeding	612.000	568.000	— 44.000	68	76	+ 43.000
voedingsm., tabak	196.000	235.000	+ 39.000	35	49	+ 60.000
papier en drukw.	147.500	141.500	— 6.000	36	48	+ 21.000
hout	44.000	79.000	+ 35.000	15	32	+ 23.000
aardewerk	32.000					
leer	23.100	197.100	+ 93.000	4	10	+ 62.000
andere	49.000					
staatsbedrijven ..	2.000	225.000	+ 223.000	3	47	+ 197.000
totaal.....	2.178.600	2.970.600	+ 792.000	26	37	+ 704.000

^{*)} In de laatste kolom is eene schatting gegeven van het aantal vrouwen in Jan. '18, dat geacht werd plaats te nemen die door mannen bezet waren geweest.

De cijfers zijn ten deele geschat. Het staatje brengt duidelijk tot uitdrukking, dat, zooals voor de hand ligt, de meeste vrouwen ondergebracht werden bij de voor de legerbehoefte werkende bedrijven.

Het beheerder der Amerikaansche Spoorwegen. — Men kan aannemen, dat voor 1 Januari a.s. in de Unie een wetsontwerp aangenomen wordt, dat de vergoedingen, welke de spoorwegen thans van de regeering genieten — zie laatstelijk pag. 329 van dezen jaargang — nog enkele maanden zal doen voortduren. Wat de overige bepalingen, ten aanzien van het regime der spoorwegen te treffen, aanbelangt, is de toestand nog onzeker. Er zijn velerlei voorstellen, die onderling veel van elkaar afwijken.

De „Chamber of Commerce of the United States” heeft een schema samengesteld, waarin op overzichtelijke wijze zeven voorgestelde wettelijke regelingen geresumeerd zijn. Het „Transportation Conference plan” werd voorgesteld door de „National Transportation Conference”, die onder de auspiciën van de „C. of C. of the U.-S.” gehouden werd (vandaar de opvallende wijze, waarop dat ontwerp in het bijgaande schema tot uitdrukking is gebracht). Deskundigen hier te lande geven de beste kansen aan de Cummins Bill, d.i. in het schema het „Senate Committee Plan”, 2e kolom, S. 2906, aanbevolen door het Sub-committee on Interstate Commerce en daarnaast

Senate Committee Plan The Cummins Bill S. 2908, presented by the Senate sub-committee of the Senate Commerce Committee, provides for:	Ownership and operation of all the railroads in the United States by 20, 25, or 35 separate competing systems.	Consolidation of all railroad properties into 20 to 35 systems vigorously adopted by the Interstate Commerce Board and approved by the Senate Commerce Commission.	Federal incorporation of all railroads in the United States by the Board of Directors of each corporation, including all stockholders and representatives of the government.	Exclusive regulation and control by the Interstate Commerce Commission over the purposes to which the proceeds thereof may be applied.	Initiation of rates by carriers subject to the approval of the Interstate Commerce Commission.	Regulation of rates by the Interstate Commerce Commission with amendments shortening the period for the division of rates between carriers to consider the general rate structure.	Adjustment of wages, hours of labor, and other conditions of service of employees by boards of representatives of employees and officers of the railroads, with appeals of a deadlock to the Federal Transportation Board as referee.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and accounting functions.	Continuance of the Interstate Commerce Commission with enlarged powers to regulate rates and security issues.	Wages and Working Conditions	Federal Agencies of Regulation	Commerce Commission Plan The Eads-Power Bill H. R. 478, presented by the Interstate Commerce Commission, provides for:	Ownership and operation of all railroads by private corporations under broad federal supervision.	Consolidation of existing railroad systems when approved by the Interstate Commerce Commission.	Opposition to federal incorporation as a complicated, protracted and probably unconstitutional method.	Full control by the Interstate Commerce Commission over stock and bond issues and over the expenditure of the proceeds.	Initiation of rates by the carriers, with the aid of Regional Commissions.	Adjustment of wages, hours of labor and other conditions of service of employees by boards of representatives of employees and officers of the railroads, with appeals of a deadlock to the Federal Transportation Board as referee.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and accounting functions.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Commerce Commission Plan The Frelinghuysen Bill S. 2998, presented by the Senate sub-committee of the Senate Commerce Committee, provides for:	Ownership and operation of all railroads by federal corporations under a comprehensive system of government regulation.	Consolidation of existing railroads into strong, competitive systems under the Federal Transportation Board, with provision for a public interest.	Federal incorporation of all existing railroad companies and all new consolidated companies.	Exclusive federal regulation of the capital expenditures and the security issues of all railroads engaged in interstate commerce.	Initiation of rates by the carriers, and consideration of proposed changes in rates by the Interstate Commerce Commission.	Adjustment of wages, hours of labor and other conditions of service of employees by boards of representatives of employees and officers of the railroads, with appeals of a deadlock to the Federal Transportation Board as referee.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Warfield Plan The tentative draft of a bill introduced by Senator Warren, Chairman of the National Association of Owners of Railroad Securities, provides for:	Ownership and operation of all the railroads of the country by the existing railroad companies.	Permission to consolidate existing railroads into strong, competitive systems when compatible with the public interest.	Opposition to federal incorporation on the ground that it is unconstitutional and would involve endless litigation.	Supervision by the Interstate Commerce Commission, over the expenditure of proceeds.	Initiation of rates by the carriers, and consideration of proposed changes in rates by the Interstate Commerce Commission.	Adjustment of wages, hours of labor and other conditions of service of employees by boards of representatives of employees and officers of the railroads, with appeals of a deadlock to the Federal Transportation Board as referee.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Amster Plan The Lenroot Bill S. 2889 presents the plan proposed by the Citizens National Railroad League. It provides for:	Ownership and operation of all railroads by one privately owned company with full public control.	Complete consolidation of all national corporations thus putting an end to competition.	Federal incorporation of the railroads with a board of eleven directors, including one director representing the Interstate Commerce Commission, one the State Commerce and Industry, two the farmers and three the stockholders.	Complete supervision by the Interstate Commerce Commission of the issuance of all securities and the expenditure of the proceeds.	Initiation of all rates by the Corporation. Regulation of rates by the Interstate Commerce Commission.	Adjustment of wages, hours of labor and other conditions of service of employees by boards of representatives of employees and officers of the railroads, with appeals of a deadlock to the Federal Transportation Board as referee.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Plumb Plan The Sims Bill H. R. 8157 presents the plan proposed by the National Railroad Brotherhood. It provides for:	Ownership of the railroads by the United States Government.	Consolidation of all of the railroads into a single national system by the Board of Directors of the National Railway Operating Corporation.	Creation by Congress of the National Railway Operating Corporation composed of all official employees and classified employees, 5 directors to be appointed by the President and 5 appointed by the President of the United States.	Corporate securities eliminated. Government bonds issued for amount of value of property. For the capital expenditures raised by local governments through taxation or assessment.	Initiation of all rates by the National Railway Operating Corporation. Regulation of all rates by the Interstate Commerce Commission.	Determination of wages by the Board of Directors of the Corporation.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.	Maintenance of the Interstate Commerce Commission with authority to regulate rates and security issues.

aan de Frelinghuysen Bill, 5e kolom, S. 2998, het hiervoren genoemde „Transportation Conference plan,” al zijn ook daarin nog belangrijke wijzigingen te wachten.

De al of niet juistheid van het comprimé, door de „Chamber of Commerce of the U.-S.” vervaardigd, ontgaat natuurlijk aan onze beoordeeling.

BOEKAANKONDIGING.

Von Schulze Gaevernitz. Der Frieden und die Zukunft der Weltwirtschaft. Zürich, Orell-Füssli, 1919; 32 blz.

De in de laatste maanden door zooveel gestelde vraag: wat de economische beteekenis is van dezen vrede voor het geslagen Deutsche volk, wordt in dit korte ernstige geschrift ook door den bekenden Freiburger hoogleeraar aan de orde gesteld. In zijn volle breedte en diepte treedt het probleem uit deze bladzijden naar voren. Het voor een toenemend deel van zijn levensbehoeften en den afzet zijner producten op het wereldverkeer aangewezen Deutschland, geplaatst voor een schier onoplosbaar valuta-probleem, zonder handelsvloot, zonder eigen overzeesch koloniaal afzetgebied, voor één geslacht of meer bezwaard met een ontzaglijke oorlogsschatting, getroffen in zijn kolen en verdere grondstoffen — kortom gebracht in een toestand van knechting, waaruit den schrijver geen uitredding mogelijk schijnt dan door wijziging van de opgelegde voorwaarden.

Deutschland, ook het Deutsche volk, heeft schuld. De schrijver gaat ver in zijn erkentenis. Misschien zou de neutraal, die als geen in dezen oorlog het hoor en wederhoor heeft kunnen toepassen, geneigd kunnen zijn nog bij enkele beschouwingen een vraagteken te stellen — desniettemin weet hij waar hij den schrijver moet indeelen.

Met dankbaarheid mag in den laatsten tijd geconstateerd worden, dat in vrijwel alle oorlogvoerende landen het getal dergenen, die met ernst en waarachtigheid er naar streven zich te verheffen boven de tegenstellingen van de afgelopen jaren en een brug te slaan, waarover een nieuw geestelijk contact mogelijk zal zijn, sterk toenemende is. Ziet men in Engeland, waar deze beweging het sterkst is, zelfs niet reeds het oogeblik naderen, dat met mannen als Robert Cecil, Clynes en Henderson, deze strooming in de landsregeering haar intrede zal doen? Tot deze groepen mag men ook den schrijver van het aangekondigd geschrift rekenen. Een herziening van het vredesverdrag is in zijn oog noodzakelijk. Alles, wat een Duitsch democraat in dit opzicht billijkerwijs verlangen kan, acht hij echter reeds vervat in de punten, door Henderson en Ramsay MacDonald aan het in Augustus 1919 te Luzern gehouden congres voorgelegd. Van welk beginsel de toekomstige handelspolitiek der volkeren en in de eerste plaats van Deutschland, doordrongen zal moeten zijn, wordt ten slotte in een aanhangsel van enkele bladzijden uiteengezet. Is het kleinmoedigheid van den schrijver jegens den door hem nauwelijks genoemden Volkenbond, dat hij dezen in dit verband zelfs geheel onaangehaald laat? Toch stelt het statuut, wanneer het in art. 24 sub e, spreekt van een plicht tot „assurer la garantie et le maintien de la liberté des communications et du transit, ainsi qu'un équitable traitement du commerce de tous les membres,” geheel het door den schrijver voorgestaan beginsel. B.

Grotius. Annuaire international pour l'année 1918. La Haye, Martinus Nijhoff, 1919, IX en 451 blz.

Nagelaten werd tot dusver van dezen reeds eenige maanden geleden verschenen jaargang van Grotius melding te maken. Het geschrift wordt geopend met een bijdrage van Dr. H. J. Lovink over Nederlandsch-Indië gedurende den wereldoorlog. Een algemeen aperçu wordt gegeven van landbouw, industrie, handel

en scheepvaart in de afgelopen jaren, waarbij in het bijzonder bij de nieuwe oriëntering van den handel wordt stilgestaan. Ook het geld- en credietwezen en het vraagstuk der volksvoeding worden in het kort besproken. De beide volgende bijdragen bewegen zich op het gebied van het strafrecht. Mr. J. R. B. de Roos bespreekt de ontwikkeling der criminaliteit in de afgelopen jaren, Mr. J. V. van Dijk de strafwetgeving en de maatregelen tegen criminaliteit gedurende hetzelfde tijdvak.

Overzichten worden gegeven van de werkzaamheid van de bibliotheek van het Vredespaleis door Mr. P. C. Molhuysen en van den Anti-Oorlog-Raad, door H. Ch. G. J. van der Mandere, gevolgd door het jaarlijksch internationaal-juridisch overzicht van de hand van den hoogleeraar Van Eysinga. Niet minder dan 300 bladzijden worden daarna gevuld door de in extenso opgenomen vreemde prijsvonnissen, Nederlandsche schepen betreffende.

De gewone overzichten van internationale instellingen, in Nederland gevestigd en van hier te lande verschenen internationale litteratuur voltooien den inhoud.

Jhr. Mr. H. Smissaert. De Regeling van Kantoor-Arbeid in de Nieuwe Arbeidswet. 's-Gravenhage, Mouton & Co., 1919, 82 blz.

Uit hoofde van de nieuwe arbeidswet, waarvan de inwerkingtreding niet meer ver afgelegen zal zijn, wordt ook de arbeidstijd van het kantoorpersoneel onder het toezicht van de Overheid gebracht.¹⁾ Hierin heeft Jhr. Mr. H. Smissaert, oud-secretaris der Vereeniging van Nederlandsche Werkgevers, aanleiding gevonden een overzicht en toelichting van de wettelijke bepalingen, voor zooveel die betrekking hebben op kantoor-arbeid, samen te stellen, dat thans bij Mouton & Co. het licht heeft gezien. De technische verzorging van het werkje, waarin van verschillend lettertype gebruik gemaakt is, maakt het den gebruiker gemakkelijk spoedig te vinden wat hij nodig heeft te weten. De bewerking van deze helder geschreven handleiding had zeker niet in betere handen kunnen gelegd zijn dan die van den heer Smissaert en men mag hem dan ook dankbaar zijn voor de moeite voor de samenstelling van het boekje, dat in een behoefte zal blijken te voorzien, genomen. Op de vier hoofdstukken, waarover de stof verdeeld is, volgt de tekst van die wetsartikelen, welke in verband staan tot de regeling van den kantoor-arbeid.

Wij ontvingen Bundel 12 der „Voornaamste bescheiden door het Comité uitgegeven van 1 Januari 1918 tot en met 31 December 1918, benevens mededeelingen omtrent de door het Koninklijk Nationaal Steuncomité verleende ondersteuning.” De bundel vangt aan met het navolgende voorwoord.

„Deze bundel bevat mededeelingen over het geheele jaar 1918. Werd aanvankelijk verwacht, dat in dit jaar de werkzaamheden geleidelijk zouden afnemen, die verwachting werd meer en meer beschaamd. De werkloosheid breidde zich over steeds meer vakken uit, zoodat ook de vroegere wijze van financieren geheel moest worden verlaten. Bepaalde de Regeering zich steeds tot het verleen van een subsidie gelijk aan het totaal der vrijwillige bijdragen, het bleek noodzakelijk door het sterk inkrimpen der vrijwillige bijdragen en het stijgen der uitgaven om steeds meer te steunen op subsidie van het Rijk.

„Het einde van den oorlog bracht tegen veler verwachting allerminst vermindering in de werkzaamheden van het K.N.S.C. Met het sluiten van den wapenstilstand en het demobiliseeren van een groot deel van ons leger in November 1918 brak een winter aan van nooit gekende werkloosheid en andere moeilijkheden, die van het K.N.S.C. een arbeid en uitgaven eischten, die de somberste verwachtingen verre overtroffen.”

¹⁾ [Zie pag. 693 van dezen jaargang.]

STATISTIEKEN EN OVERZICHTEN.

N.B. *** beteekent: Cijfers nog niet ontvangen.

GELDKOERSEN.

BANKDISCONTO'S.

	29 November 1919	20 Juli 1914
Ned. Bank	Disc. Wissels. 4 1/2 sedert 1 Juli '15	3 1/2 sedert 23 Mrt. '14
	Bel. Binn. Eff. 4 1/2 " 1 " '15	4 " 23 " '14
	Vrsch. in R.C. 5 1/2 " 19 Aug. '14	5 " 23 " '14
Bank van Engeland	6 " 6 Nov. '19	3 " 29 Jan. '14
Duitsche Rijksbank	5 " 23 Dec. '14	4 " 5 Febr. '14
Bank van Frankrijk	5 " 21 Aug. '14	3 1/2 " 29 Jan. '14
Oostenr. Hong. Bk.	5 " 12 Apr. '15	4 " 12 Mrt. '14
Nat. Bank v. Denem.	7 " 21 Nov. '19	5 " 6 Febr. '14
Zweedsche Rijksbk.	7 " 19 Nov. '19	4 1/2 " 6 " '14
Bank v. Noorwegen	5 1/2 " 11 Mei '19	4 1/2 " 11 " '14
Zwitserse Nat. Bk.	5 " 21 Aug. '19	3 1/2 " 19 " '14
Belgische Nat. Bk.	3 1/2 " 6 Oct. '19	4 " 30 Jan. '14
Bank van Spanje ..	5 " 12 Nov. '19	4 1/2 " 24 Sept. '03
Bank van Italië ..	5 " 10 Jan. '18	5 " 9 Mei '14
Feder. Res. Bk. N.Y.	3 1/2-4 1/2	—
Javaasche Bank....	3 1/2 " 1 Aug. '09	3 1/2 " 1 Aug. '09

OPEN MARKT.

Data	Amsterdam		Londen Part. disconto	Berlijn Part. disconto	Parijs Part. disconto	N. York Call-money
	Part. disconto	Prolongatie				
29 Nov. '19	4 1/8	5	5 3/4 1)	4-5/8	—	7-8 1)
24-29 N. '19	4-1/4 2)	4-5	5 3/4-7/8	4-5/8	—	6-8
17-22 " '19	4 1/8-1/4	4-1/2	5 7/8-6	4-5/8	—	6-12
10-15 " '19	4-1/8	4-1/2	5 3/4-6	4-5/8	—	6-25
25-30 N. '18	3-1/4	3-1/2	3 1/2-17/32	4-5/8	—	5-3/4
26 N.-1D. '17	3 1/8-1/2	4-1/4	4 2 1/2 2)	4-5/8	—	3-6 7/8
20-24 Juli '14	3 1/8-3/16	2 1/4-3/4	2 1/4-3/4	2 1/4-1/2	2 1/4	1 1/4-2 1/2

1) Noteering van 28 November. 2) Het particulier disconto der gemeentewissels was in de afgelopen week 1/2-3/4 pCt. hooger.

WISSELKOERSEN.

WISSELMARKT.

Londen zette ook deze berichtswEEK de sensationeele daling voort, zoodat aan het einde der week voor 10.55 verhandeld werd. Parijs was eveneens weder aangeboden en liep tot ca. 27 terug. Tegen de verwachting blijft ook België steeds terugloopen en zelfs in den laatsten tijd in verhouding sterker dan Parijs. Er werd voor 28.15 afgedaan, maar daarna kon de koers zich een weinig herstellen. Berlijn was aanvankelijk beduidend vaster. Maandag steeg de koers tot ca. 6.75 en Dinsdag werd 7.— en ook hooger betaald. Daarna zakte de koers weder even snel in en werd zelfs voor lagere koersen verhandeld dan de vorige week. Dit bleek echter een te sterke reactie te zijn, zoodat de week sloot op ca. 6.10. Weenen 1.90—1.80. Dollars iets flauwer ca. 2.63 3/4. Skandinavië wederom tamelijk sterk teruglopend 59.95—59.10, 54.05—52.95 en 58.10—57.60. In tegenstelling met de vorige week was Zwitserland ook teruglopend, hoewel de daling slechts gering was 48.50—48.—. Spanje, dat reeds enkele weken zeer vast was, liep ten slotte ook terug 53.25—52.10 en zelfs Buenos Aires was niet onbelangrijk flauwer 115—113 3/4. Indië onveranderd.

KOERSEN IN NEDERLAND.

Data	Londen *)	Parijs *)	Berlijn *)	Weenen *)	Brussel **)	New York**)
24 Nov. 1919..	10.73 1/2	27.70	6.45	1.52 1/2	29.20	2.66
25 " 1919..	10.75 1/2	28.—	6.95	2.—	28.92 1/2	2.66
26 " 1919..	10.74	27.55	6.20	1.92 1/2	28.40	2.64 1/4
27 " 1919..	10.70 1/2	27.15	5.90	1.85	28.20	2.64
28 " 1919..	10.63 1/2	27.10	6.07 1/2	1.80	28.32 1/2	2.63 3/4
29 " 1919..	10.57 1/2	27.02 1/2	6.10	1.85	—	—
Laagste d.w. 1)	10.55	26.95	5.60	1.75	28.05	2.63
Hoogste " " 1)	10.76	28.10	7.05	2.—	29.30	2.67
22 Nov. 1919..	10.75 1/2	27.60	6.30	1.85	29.45	2.67 3/4
15 " 1919..	10.98	27.70	6.50	2.25	30.55	2.66 1/2
Muntpariteit..	12.10 1/2	48.—	59.26	50.41	48.—	2.48 3/4

*) Noteering te Amsterdam. **) Noteering te Rotterdam.
1) Particuliere opgave. 2) Noteering van 21 November.
*) idem van 14 November.

Data	Stock-holm *)	Kopen-hagen *)	Chris-tiania *)	Zwitser-land *)	Spanje. *)	Batavia 1) telegrafisch
24 Nov. 1919	59.95	53.95	58.—	48.05	53.25	101 3/4
25 " 1919	59.90	54.15	58.—	48.15	52.40	101 3/4
26 " 1919	59.95	54.10	58.—	48.07 1/2	52.25	101 3/4
27 " 1919	59.75	53.75	57.75	48.—	52.25	101 3/4
28 " 1919	59.35	53.25	57.40	48.—	52.10	101 3/4
29 " 1919	59.10	52.95	57.60	48.—	52.20	101 3/4
L'ste d. w. 1)	59.10	52.90	57.30	47.85	52.—	101 3/4
H'ste " " 1)	60.—	54.25	58.20	48.30	53.40	101 3/4
22 Nov. 1919	59.60	54.—	58.60	48.35	53.20	101 3/4
15 " 1919	61.80	55.95	59.85	48.30	52.45	101 3/4
Muntpariteit	66.67	66.67	66.67	48.—	48.—	100

*) Noteering te Amsterdam. 1) Particuliere opgave.

KOERSEN TE NEW YORK.

Data	Cable Londen (in \$ per £)	Zicht Parijs (in fis. p. \$)	Zicht Berlijn (in cents p. 4 Rm.)	Zicht Amsterd. (in cents per gld.)
29 Nov. 1919	4.00.75	9.84	nom.	37 3/8 1)
Laagste d. week..	4.00.75	9.52	nom.	37 3/8
Hoogste " " ..	4.06.75	9.84	nom.	37 3/4
22 Nov. 1919	4.04.50	9.60	nom.	37 3/8
15 " 1919	4.10.75	9.53	nom.	37 3/8
Muntpariteit....	4.86.67	5.18 1/4	95 1/4	40 3/16

1) Noteering van 28 November.

KOERSEN VAN DE VOLGENDE PLAATSEN OP LONDEN.

Plaatsen en Landen	Noteerings-eenheden	15 Nov. 1919	22 Nov. 1919	Tijdsperk 24-28 Nov. 1919		28 Nov. 1919
				Laagste	Hoogste	
Alexandrië..	Piast. p. £	97 3/8	97 3/8	97 3/8	97 3/8	97 3/8
*B. Aires 1) ..	d.p.gd.pes.	56 1/8	58 3/8	57 9/16	58 3/8	58 3/8
Hongkta ...	sh/d.p.rup.	2/0 5/16	2/2 1/4	2/2	2/2 1/16	2/2 1/16
Canton ...	id. p. \$	4/8	5/1	4/11	5/1 1/2	4/11
Lissabon	d.p.pesudo	25 1/2	24 1/2	23	24 1/4	23 1/4
Madrid	Peset. p. £	20.57	20.26	20.30	20.57	20.39
*Montevideo 1)	d.p.peso	61 1/4	62 1/4	61 1/2	62 1/2	62 1/4
Montreal....	\$ per £	4.28	4.23 7/8	4.21	4.27 1/2	4.21 1/4
*R.d.Janeiro.	d.p.milr.	16 3/16	17 3/16	17 1/4	18 7/16	18 7/16
Rome	Lires p. £	49.03	48.75	46.50	49.50	49.13
Shanghai ..	sh/d.p.tael	7/0	7/4	7/4	7/4	7/4
Singapore ..	id. p. \$	2/4 3/32	2/4 3/32	2/4 3/32	2/4 3/8	2/4 3/32
*Valparaiso..	d.p.pap.p.	11	11 1/8	11 3/16	11 3/8	11 3/8
Yokohama ..	sh/d.p.yen	2/5 1/8	2/5 1/2	2/5 1/4	2/6 1/4	2/6 1/8

* Koersen van den dag voortgaande aan de data in het hoofd vermeld.
1) Telegrafisch transfert.

GOUD EN ZILVER.

Sedert 29 Juli 1916 worden de dagelijksche ontvangsten en onttrekkingen van goud door de Bank van Engeland tijdelijk niet bekend gemaakt.

NOTEERING VAN ZILVER.

Noteering te Londen		te New York	
29 Nov. 1919.....	72 3/8 1)	129	
22 " 1919.....	74	135	
15 " 1919.....	67 3/4	124	
8 " 1919.....	67	123 3/8	
30 Nov. 1918.....	48 3/4	101 1/4	
1 Dec. 1917.....	42 3/4	84 1/4	
20 Juli 1914.....	24 1 1/16	54 1/8	

1) Noteering van 28 November.

N. U. M.

Weekstaat der Nederlandsche Uitvoermaatschappij. Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Bankiers	Buitent. Schat-kistbilj.	Debet Diverse reken. 1)	5 pCt. Schuld-brieven	Credit Diverse reken. 1)
29 Nov. 1919..	3.669	58.650	1.525	17.166	48.983
20 " 1919..	3.498	58.650	1.478	17.166	47.967
13 " 1919..	3.045	58.650	1.504	17.164	46.524
6 " 1919..	2.673	58.650	1.490	17.164	46.021
28 Nov. 1918..	2.117	53.200	70.400	14.742	101.489

1) Beide rekeningen omvatten, behalve garantiewissels in portefeuille tot het bedrag der buitent. schat-kistbiljetten, in hoofdzaak garantiewissels in depôt bij de Ned. Bank.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 29 Nov. 1919.

Activa.

Binnenl. Wis-	H.-bk. f 99.571.131,84		
sels, Prom.,	B.-bk. „ 655.312,14		
enz. in disc.	Ag.sch. „ 45.810.453,95	f 146.036.897,93	
Papier o. h. Buitenl. in			
disconto			
Idem eigen portef. f	48.555.914,—		
Af: Verkocht maar voor			
de bk. nog niet afgel. „		48.555.914,—	
Beleeningen			
incl. vrsch.	H.-bk. f 156.343.262,14		
in rek.-crt.	B.-bk. „ 13.242.004,26		
op onderp.	Ag.sch. „ 93.378.930,42		
		f 262.964.196,82	
Op Effecten :..... f	257.889.596,82		
Op Goederen en Spec. „	5.074.600,—	262.964.196,82	
Voorschotten a. h. Rijk		14.629.711,15	
Munt en Muntmateriaal			
Munt, Goud	f 56.410.940,—		
Muntmat., Goud .. „	575.745.150,09 1/2		
		f 632.156.090,09 1/2	
Munt, Zilver, enz. „	6.324.761,45		
Muntmat., Zilver .. „			
		638.480.851,54 1/2	
Effecten			
Bel. v. h. Res.fonds. f	4.521.257,25		
id. van 1/3 v. h. kapit. „	3.938.409,62 1/2	8.459.666,87 1/2	
Geb. en Meub. der Bank		3.312.000,—	
Diverse rekeningen		46.380.309,74 1/2	
		f 1.168.819.548,06 1/2	

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000,—
Reservefonds	5.000.000,—
Bankbiljetten in omloop	1.048.396.805,—
Bankassigtiën in omloop	2.316.301,40 1/2
Rekening-Courant saldo's:	
Van het Rijk	f —
Van anderen	81.191.771,86
Diverse rekeningen	11.914.669,80
	f 1.168.819.548,06 1/2

Beschikbaar metaalsaldo	f 411.347.665,40
Op de basis van 2/3 metaaldekking	184.966.689,75
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop	
dan waartoe de Bank gerechtigd is ..	2.056.738.325,—

Verschillen met den vorigen weekstaat:

	<i>Meer</i>	<i>Minder</i>
Disconto's	8.191.083,54 1/2	
Buitenlandsche wissels		3.599,—
Beleeningen	4.687.455,37 1/2	
Goud		4.324,92
Zilver	470.715,52 1/2	
Bankbiljetten	15.202.320,—	
Part. Rek.-Crt. saldo's		2.258.687,46 1/2

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Goud	Zilver	Bankbiljetten	Andere opeschaar schulden
29 Nov. 1919	632.156	6.325	1.048.397	83.508
22 „ 1919	632.160	5.854	1.033.194	85.564
15 „ 1919	632.160	5.350	1.048.994	84.489
8 „ 1919	632.167	4.986	1.057.999	83.778
1 „ 1919	632.167	4.955	1.068.074	76.052
25 Oct. 1919	632.167	4.907	1.010.411	92.941
18 „ 1919	632.170	4.758	1.013.204	78.893
11 „ 1919	632.173	4.662	1.015.774	66.600
4 „ 1919	632.186	4.807	1.021.460	58.451
27 Sept. 1919	631.763	5.008	1.000.138	66.693
20 „ 1919	631.690	4.905	989.558	78.479
13 „ 1919	631.577	5.830	995.715	82.014
6 „ 1919	631.587	5.801	1.003.950	66.211
30 Nov. 1918	693.392	8.230	1.082.164	75.660
1 Dec. 1917	700.105	6.801	872.983	54.305
25 Juli 1914	162.114	8.228	310.437	6.198

Data	Disconto's		Beleeningen	Beschikbaar Metaal-saldo	Dek-kings-percentage
	Totaal	Hiervan Schat-kist-promessen rechtstreeks			
29 Nov. 1919	146.037	79.500	262.964	411.348	56
22 „ 1919	137.846	75.000	258.277	413.511	57
15 „ 1919	139.480	77.000	266.852	410.062	56
8 „ 1919	153.375	88.000	263.935	408.046	56
1 „ 1919	149.956	86.000	277.271	407.544	56
25 Oct. 1919	141.166	85.000	238.945	415.636	58
18 „ 1919	142.813	89.000	227.312	417.741	58
11 „ 1919	127.119	76.000	229.635	419.592	59
4 „ 1919	123.773	69.000	231.681	420.245	59
27 Sept. 1919	123.673	61.000	216.579	422.639	60
20 „ 1919	130.927	65.000	211.468	422.222	60
13 „ 1919	136.139	65.000	213.829	421.095	59
6 „ 1919	122.819	50.000	220.151	422.589	60
30 Nov. 1918	225.288	145.800	144.367	469.579	61
1 Dec. 1917	54.903	43.000	104.795	520.538	76
25 Juli 1914	67.947	14.300	61.686	43.521 1)	54

1) Op de basis van 2/3 metaaldekking.

Uit de bekendmaking van den Minister van Financiën blijkt, dat uitstonden op:

	22 November 1919	29 November 1919
Aan schat-kist-promessen..	f 425.380.000,—	f 430.380.000,—
waarvan rechtstreeks bij		
de Ned. Bank geplaatst ..	75.000.000,—	79.500.000,—
Aan schat-kistbiljetten ..	98.370.000,—	98.370.000,—
Aan zilverbons	39.181.624,—	40.469.745,50

JAVASCHE BANK.

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Naast de per mail ontvangen gegevens worden de telegrafisch bekend geworden totaalcijfers der obligo's en uitzettingen en het beschikbaar metaalsaldo van latere data opgenomen.

Data	Goud	Zilver	Bankbiljetten	Andere opeschaar schulden
22 Nov. 1919	***	***		411.500
15 „ 1919	***	***		413.000
8 „ 1919	***	***		408.000
11 Oct. 1919	164.647	2.873	291.684	108.163
4 „ 1919	161.046	2.872	289.025	108.415
27 Sept. 1919	157.373	2.898	287.544	97.759
20 „ 1919	156.063	2.794	289.025	90.788
23 Nov. 1918	102.967	14.577	192.361	90.850
24 Nov. 1917	85.550	16.898	174.535	53.560
25 Juli 1914	22.057	31.907	110.172	12.634

Data	Dis-conto's	Wissels, buiten N.-Ind. betaalbaar	Beleeningen	Diverse rekeningen 1)	Beschikbaar metaal-saldo	Dek-kings-percentage
22 Nov. 1919		211.500		***	89.500	***
15 „ 1919		214.000		***	89.000	***
8 „ 1919		210.000		***	90.750	***
11 Oct. 1919	12.591	12.781	185.074	34.618	87.220	41
4 „ 1919	11.872	14.224	185.001	31.960	84.609	41
27 Sept. 1919	11.931	19.966	183.776	17.116	83.441	42
20 „ 1919	12.239	19.909	180.332	18.296	83.104	40
23 Nov. 1918	8.965	17.206	81.132	19.754	61.168	42
24 Nov. 1917	7.170	33.501	67.564	22.992	56.829	45
25 Juli 1914	7.259	6.395	47.934	2.228	4.842 2)	44

1) Sluitpost der activa. 2) Op de basis van 2/3 metaaldekking.

SURINAAMSCHE BANK.

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Metaal	Circulatie	Andere opeschaar schulden	Disconto's	Div. rekeningen 1)
18 Oct. 1919	954	1.618	1.172	1.559	493
11 „ 1919	951	1.685	1.066	1.566	486
4 „ 1919	961	1.615	1.084	1.552	461
27 Sept. 1919	958	1.504	1.130	1.495	301
19 Oct. 1918	899	1.554 2)	1.235	1.265	191
20 Oct. 1917	569	1.214	906	999	1000
25 Juli 1914	645	1.100	560	735	396

1) Sluitpost der activa. 2) Hiervan zilverbons 262 dz. gld.

BUITENLANDSCHE BANKSTATEN.

Aan het eind van ieder kwartaal wordt een overzicht gegeven van enkele niet wekelijks opgenomen bankstaten.

BANK VAN ENGELAND.

Voornaamste posten, onder bijvoeging der Currency Notes, in duizenden pond sterling.

Data	Metaal	Circulatie	Currency Notes.		
			Bedrag	Goudd.	Gov. Sec.
26 Nov. 1919	87.902	86.694	338.347	28.500	320.077
19 " 1919	87.965	85.676	338.835	28.500	320.639
12 " 1919	87.986	85.903	339.698	28.500	321.215
5 " 1919	88.030	86.030	339.750	28.500	321.333
27 Nov. 1918	75.846	65.990	296.341	28.500	275.814
28 Nov. 1917	56.507	43.077	194.135	28.500	167.144
22 Juli 1914	40.164	29.317	—	—	—

Data	Gov. Sec.	Other Sec.	Public Depos.	Other Depos.	Reserve	Dekkings-percentage ¹⁾
26 Nov. '19	38.335	80.080	19.308	100.989	19.658	16,33
19 " '19	34.789	80.816	23.268	95.324	20.708	17,49
12 " '19	42.515	79.617	22.161	102.760	20.534	16,43
5 " '19	46.226	80.496	19.831	109.863	20.450	15,80
27 Nov. '18	62.630	100.992	30.428	143.749	28.305	16,20
28 Nov. '17	58.815	91.342	41.526	122.743	31.880	19,40
22 Juli '14	11.005	33.633	13.735	42.185	29.297	52 $\frac{1}{2}$

¹⁾ Verhouding tusschen Reserve en Deposits.

DUITSCHER RIJKSBANK.

Voornaamste posten, onder bijvoeging der Darlehenskassenscheine, in duizenden Mark.

Data	Metaal	Daarvan Goud	Kassenscheine	Circulatie	Dekkings-percentage ¹⁾
15 Nov. 1919	1.112.271	1.091.732	9.468.528	31.123.484	34
7 " 1919	1.113.091	1.092.835	9.458.627	30.975.284	34
31 Oct. 1919	1.113.402	1.093.454	9.402.215	31.028.628	34
23 " 1919	1.114.157	1.094.481	9.158.626	30.323.285	34
15 Nov. 1918	2.571.627	2.550.234	3.363.665	17.454.316	34
15 Nov. 1917	2.529.061	2.404.900	998.177	10.363.334	34
23 Juli 1914	1.691.398	1.356.857	65.479	1.890.895	93

¹⁾ Dekking der circulatie door metaal en Kassenscheine.

Data	Wissels	Rek. Crt.	Darlehenskassenscheine	
			Totaal uitgegeven	In kas bij de Reichsbank
15 Nov. 1919	34.068.476	11.695.316	21.320.300	9.439.100
7 " 1919	32.264.906	9.707.802	21.271.100	9.430.500
31 Oct. 1919	34.015.579	12.033.305	21.271.100	9.374.400
23 " 1919	30.289.185	8.586.524	20.776.200	9.130.700
15 Nov. 1918	21.142.468	10.303.817	13.295.900	3.360.000
15 Nov. 1917	11.688.038	5.726.140	6.740.700	984.500
23 Juli 1914	750.892	943.964	—	—

OOSTENRIJKSCH-HONGAARSCHE BANK.

Voornaamste posten in duizenden Kronen.

Data	Metaal en buitenl. goud-wissels	Disc. en beleeningen	Bijzondere schuld van Oostenrijk en Hongarije	Bank-bijzettingen	Rek. Crt. saldt
15 Nov. '19	325.097	14.742.052	32.954.000	50.582.595	7.235.850
7 " '19	325.809	14.506.690	32.954.000	49.809.256	7.502.721
31 Oct. '19	325.475	14.271.649	32.524.000	49.403.131	7.641.871
28 " '19	325.858	14.270.744	32.954.000	48.320.699	8.920.461
23 Juli '14	1.589.267	954.356	—	2.159.759	291.270

¹⁾ waarvan 259.963 goud, 8.264 buitenlandse goudwissels en 56.870 munt- en muntmateriaal zilver.

BANK VAN FRANKRIJK.

Voornaamste posten in duizenden francs.

Data	Goud	Waarvan in het Buitenland	Zilver	Te goed in het Buitenland	Bull.gew. voorsch. afd. Staat
27 Nov. '19	5.576.962	1.978.278	283.649	***	25.850.000
20 " '19	5.576.574	1.978.278	284.782	***	25.800.000
13 " '19	5.571.271	1.978.278	285.627	***	25.650.000
6 " '19	5.575.841	1.978.278	286.587	847.609	25.650.000
28 Nov. '18	5.462.095	2.037.108	319.263	1.449.219	17.000.000
29 Nov. '17	5.333.394	2.037.108	246.910	762.261	12.750.000
23 Juli '14	4.104.390	—	639.620	—	—

Data als boven.	Wissels	Uitgestelde Wissels	Beleening	Bankbiljetten	Rek. Crt. Particulieren	Rek. Crt. Staat
	1.153.456	644.749	1.316.044	37.423.808	3.089.275	52.161
	1.157.634	649.615	1.308.807	37.426.746	3.028.209	79.039
	1.202.297	655.540	1.330.325	37.394.982	3.146.071	44.724
	1.395.354	660.155	1.301.946	37.419.174	3.057.415	91.584
	816.112	1.037.959	1.080.290	29.072.412	2.816.043	31.282
	841.180	1.147.429	1.128.456	22.690.884	2.778.856	28.861
	1.541.080	—	769.400	5.911.910	942.570	400.590

BANQUE NATIONALE DE BELGIQUE.

Voornaamste posten in duizenden francs.

Data	Metaal incl. buitenl. saldt	Beleening van buitenl. oorder.	Beleening van prom. d. provinc.	Binn. wissels en beleen.	Circulatie	Rek. Crt. partie.
27 Nov. '19	352.213	84.955	480.000	387.154	4.670.895	2.134.917
20 " '19	352.103	84.955	480.000	384.651	4.668.899	2.281.641
13 " '19	344.217	84.955	480.000	402.099	4.697.933	2.213.150
6 " '19	344.020	84.955	480.000	381.380	4.695.051	2.420.674

VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.

FEDERAL RESERVE BANKS.

Voornaamste posten in duizenden dollars.

Data	Goud	Waarvan voor dekking F. R. Notes	Waarvan in het buitenland	Zilver etc.	F.R. Notes in circulatie
31 Oct. '19	2.138.000	1.309.924	129.923	67.592	2.752.876
24 " '19	2.146.605	1.299.732	132.983	67.956	2.753.457
17 " '19	2.128.443	1.303.379	106.917	70.742	2.752.569
10 " '19	2.131.328	1.280.816	108.123	70.772	2.741.684
1 Nov. '18	2.052.229	1.213.319	5.829	53.456	2.515.504
2 Nov. '17	1.546.075	613.750	52.500	50.744	881.001

Data	Wissels	Totaal Deposito's	Waarvan Kapitaal	Algem. Dekkings-percentage ¹⁾	Percent. Goud-dekking circulatie
31 Oct. '19	2.522.902	2.725.555	86.013	47,0	48,7
24 " '19	2.450.985	2.729.652	85.863	46,3	47,9
17 " '19	2.464.665	2.958.326	85.540	46,1	48,3
10 " '19	2.400.707	2.643.863	85.391	47,0	49,1
1 Nov. '18	2.123.019	2.347.692	79.360	51,7	50,9
2 Nov. '17	689.977	1.765.056	64.291	71,1	78,3

¹⁾ Verhouding tusschen: den totalen goudvoorraad, zilver etc., en de opeisbare schulden: F. R. Notes en netto deposito's met inbegrip van het kapitaal.

PARTICULIERE BANKEN AANGESLOTEN BIJ HET FED. RES. STELSEL.

Voornaamste posten in duizenden dollars.

Data	Aantal banken	Totaal uitgezette gelden en beleggingen	Reserve bij de F. R. banks	Totaal deposito's	Waarvan lime deposito's
24 Oct. '19	778	15.425.888	1.387.175	13.658.084	2.056.087
17 " '19	778	15.433.563	1.396.123	13.674.015	2.037.688
10 " '19	776	13.297.056	1.369.653	13.699.176	2.027.503
3 " '19	775	13.192.688	1.363.400	13.625.827	2.002.305
25 Oct. '18	749	14.022.210	1.360.662	11.671.211	1.438.992

EFFECTENBEURZEN.

Amsterdam, 1 December 1919.

Op de internationale beurzen heeft gedurende de achter ons liggende dagen een gedeceideerd ongeanimeerde stemming geheerscht, wellicht met uitzondering van een enkele markt als Parijs, waar de noodkreten omtrent de valuta nog niet zoo sterk doorgedrongen zijn. Want de kwestie der valuta's vormt wel de hoofdoorzaak van de apathische houding op de effectenmarkten, gepaard aan de stroefheid van de meeste geldcentra, hetgeen echter een nevenverschijnsel van het valuta-vraagstuk kan worden genoemd.

Voor al in de Vereenigde Staten is het valuta-probleem langzamerhand uiterst moeilijk geworden. Vrijwel alle landen zijn aan de Unie geld schuldig en moeten dit voldoen in een muntsoort, die ten opzichte van hun eigen valuta een meer of minder groot agio doet. Het gevolg is natuurlijk, dat geldschaarschte in de betrokken landen ontstaat, doch dat bovendien het gevaar niet denkbeeldig is, dat op een gegeven moment verschillende staten tot de conclusie zullen komen, dat zij niet meer aan hun verplichtingen kunnen voldoen. Daarenboven is het directe gevolg het inkrimpen van bestellingen in de Vereenigde Staten, teneinde de handelsbalans niet nog meer naar de passiefzijde te doen overhellen. In het vorig overzicht tot deze plaats is op dit laatste gevaar reeds gewezen en is ook naar voren gebracht, welke houding verschillende der leidende financiers hier tegenover innemen. Hoewel zeer invloedrijke kringen zich formeel verzetten tegen ieder ingrijpen van hoogerhand in verband met het valuta-vraagstuk, heeft President Wilson toch in de laatste dagen met verschillende financiers geconfereerd om hun oordeel te vernemen ten aanzien van een internationale valuta-conferentie. Het is op dit oogenblik absoluut nog niet zeker, welke de uitslag van deze voorlopige besprekingen zal zijn, doch het feit, dat de informaties van de zijde van President Wilson uitgaan, wijst er wel op, dat in bepaalde kringen het verschaffen van hulp als dringend noodzakelijk wordt beschouwd.

Reeds is een voorloopige maatregel genomen ten aanzien van het uitstel van rentebetaling op de schulden van Groot-Brittannië aan de Unie, doch een beheerschend deel van het gansche probleem is dit geenszins. De geheele industrie wordt met werkloosheid bedreigd, indien geen afdoende maatregelen worden genomen vooral ten aanzien van de Midden-Europeesche Rijken. Dit schrikbeeld heeft dan ook in het laatste gedeelte van de berichtperiode een zeer flauwe stemming in Wallstreet veroorzaakt, waardoor vrijwel alle hier bekende waarden werden aangetast. Eenig herstel van beteekenis is hierop tot nu toe niet gevolgd.

Het valuta-vraagstuk is echter niet de eenige hinderpaal geweest, die aan een meer regelmatig functioneeren van de effectenmarkt in den weg heeft gestaan. Het mijnwerkersconflict toch is nog lang niet opgelost en de besprekingen, die met betrekking hiertoe tusschen Regeering, mijnheer naars en mijnwerkers zijn gevoerd, hebben nog geenszins tot een bevredigende oplossing geleid. Voorshands staan de partijen nog zeer scherp tegenover elkaar en zijn de berichten, die naar Europa worden geseind, uiterst sommier. In ieder geval is de aflevering van steenkool sterk vertraagd en moeten verschillende industrieën zelfs tot sluiting van haar fabrieken overgaan, terwijl voor de spoorwegen een beperking van hun dienst in uitzicht is gesteld. Het spreekt vanzelf, dat ook deze omstandigheid remmend op den ondernemingslust ter beurze heeft gewerkt, al is deze toch al niet te groot in verband met het naderen van de jaarwisseling.

Dat het valuta-vraagstuk allerwegen een stroefheid op de geldmarkten te voorschijn heeft geroepen, bewijzen wel de discontoverhoogingen, waartoe vele circulatiebanken zijn overgegaan. Thans weder heeft de Zweedsche Rijkbank besloten tot een verhooging harer discontorente tot 7 pCt. Nu is de Zweedsche Bank wel één der instituten, die herhaaldelijk en in snelle opvolging wijziging in den rentevoet heeft aangebracht. Nadat de Bank op 23 April en 12 Juni van het loopende jaar een vermindering telkens van ½ pCt. had doorgevoerd, heeft zij thans haar discontovoet met een vol procent verhoogd, waarmee het instituut weder op hetzelfde niveau staat als op 30 Maart van het vorig jaar. De gebeurtenissen op de effectenbeurzen van Scandinavië zullen wellicht aan dezen maatregel ook niet vreemd zijn. De geweldige overspeculatie, welke in den oorlogstijd heeft plaats gehad, voornamelijk ten aanzien van scheepvaartwaarden, vreekt zich thans. Verschillende firma's hebben hare betalingen moeten staken, hetgeen een paniek op de beurzen te voorschijn heeft geroepen. De discontoverhoging kan derhalve hier wel eenigszins als een binnenlandsche beschermingsmaatregel zijn bedoeld.

Te Londen heeft de beurs natuurlijk den terugslag ondervonden van de gebeurtenissen te New York. De Amerikaanse afdeling daar ter plaatse is uiterst ongeanimeerd geweest. Doch ook de overige afdelingen hebben den invloed van de verschillende hierboven uiteengezette factoren moeten gevoelen. Speciaal beleggingswaarden bleven zeer sterk veronachtzaamd en waren, zelfs voor de beste soorten, tegen lagere prijzen verkrijgbaar. De discontoverhoging van de Bank van Engeland heeft de vrees opgewekt, dat het hierbij niet zou blijven en dat de rentevoet binnen korten tijd zelfs op 7 pCt. gebracht zal moeten worden. Eenige verlichting heeft de mededeeling, dat de rentebetaling aan Amerika opgeschort zou kunnen worden, weliswaar gebracht, doch de rechte animo tot het entameeren van nieuwe affaires is niet wedergekeerd. Voor al het gebied der speculatie waarden, waarin in de laatste maanden een zeer groot handel heeft plaats gevonden, is een stilstand van beteekenis op te merken geweest. Weliswaar zijn b.v. voor petroleumwaarden geen groote reacties ingetreden, doch de omzetteu zijn sterk afgenomen, terwijl een verdere rijzing ook geen voortgang heeft gemaakt.

Ook hier echter heeft de discontoverhoging voor een groot deel de uitwerking gehad van een preventief middel, voornamelijk tegenover den stroom van nieuwe emissies, welke te Londen plaats heeft gehad. Hoe krachtig deze geweest is, moge wel blijken uit de omstandigheid, dat in de week, volgende op de discontoverhoging, nog 16 industriele maatschappijen met een gezamenlijk bedrag van 2½ miljoen Pond een beroep op de geldmarkt hebben gedaan.

Te Berlijn is de beurs vrij onregelmatig geweest. Aanvankelijk was de stemming down, in verband met het verbeteren der Mark-valuta in het buitenland, doch toen bleek, dat dit slechts een voorbijgaand verschijnsel was, draaide de tendens al spoedig. Toch werd de handel niet weder zoo levendig en tegen het slot der berichtperiode viel zelfs een hernieuwde reactie waar te nemen, met uitzondering dan van eenige buitenlandsche waarden, als Canadian Pacific, die in het centrum der speculatie belangstelling stonden en die dan ook op sommige dagen met zeventig en tachtig procent tegelijk varieerden. Overigens echter heeft een kalme houding de overhand gekregen. Men wacht algemeen af, wat de naaste maatregelen der eigen Regeering ten opzichte van de te heffen belastingen zullen zijn, benevens, welke besluiten zullen worden genomen ten aanzien van de valuta. De arbeidsonlusten zijn in Duitschland wel wat minder geworden; in de meeste bedrijven kan, voor zoverre er werkgelegenheid is, behoorlijk worden gearbeid.

Te Parijs is, zooals reeds gezegd, de tendens veel beter geweest, dan op de meeste der buitenlandsche beurzen het geval is. Bijzonderheden zijn hieromtrent echter niet te vermelden.

Te onzent is de markt tendens over het algemeen uiterst loom geweest. Zelfs was dit het geval voor binnenlandsche staatsfondsen, die, zool niet krachtig, dan toch eenigszins reageerden in verband met de stroefheid van de geldmarkt. Op enkele dagen was de noteering voor geld op prolongatie niet minder dan 5 pCt., terwijl de discontopolitiek van vele der circulatiebanken ook hier het vooruitzicht op eventuele verhoging van den rentevoet der Nederlandsche Bank heeft geopend. Bovendien kweeken de nieuwe emissies een stemming van onbehaaglijkheid op de geldmarkt; deze week staat o.a. als voornaamste op het programma een uitgifte van f 18.000.000 preferente en f 6.000.000 gewone aandelen der N.V. Jurgens' Vereenigde Fabrieken, een gezamenlijk kapitaal vorderend f 33.000.000. Waar de preferente aandelen als beleggingsobject worden beschouwd, gaan velen tot ruiling van hun bezit aan staatsfondsen over, met het gevolg, dat op deze soorten een vrij groote druk wordt uitgeoefend.

Voor buitenlandsche soorten is de belangstelling zoo goed als bekoeld. De slechte vooruitzichten voor de Centrale valuta's veroorzaken geen kooplust voor Oostenrijksche schuldbrieven, waarvoor hier ter beurze anders nogal interesse bestond. Het uitblijven van enig nieuws ten aanzien van de krijgsverrichtingen in Rusland heeft de aandacht van de betrokken fondsen ook geheel afgeleid. Alleen met betrekking tot Zuid-Amerikaansche soorten is eenige handel op te merken, welke zich echter toch binnen zeer enge grenzen beweegt.

	25 Nov.	28 Nov.	1 Dec.	Rijzing of daling.
5 % Ned. W. Sch.	91 ¹⁵ / ₁₆	91 ³ / ₄	91 ¹ / ₁₀	— 7/8
4 ¹ / ₂ % " " " "	1916	85 ¹ / ₂	84 ³ / ₈	84 — 1 ¹ / ₂
4 % " " " "	1916	79 ¹ / ₂	78 ⁹ / ₁₆	78 ³ / ₄ — 1/4
3 ¹ / ₂ % " " " "	....	67 ¹ / ₂	67	66 ¹ / ₂ — 1
3 % " " " "	....	59 ¹ / ₂	58 ¹ / ₂	58 ¹ / ₈ — 1 ³ / ₈
2 ¹ / ₂ % Cert. N. W. S.	....	50 ³ / ₄	49 ³ / ₄	49 ³ / ₈ — 1 ³ / ₈

	25 Nov.	28 Nov.	1 Dec.	Rijzing of daling.
5 % Oost-Indië 1915	92 ¹ / ₈	91 ³ / ₄	91	- 1 ¹ / ₈
4 % Hongarije Goud	10 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂	
4 % Oostenr. Kronenrente	6 ³ / ₄	6 ¹ / ₈	6 ¹ / ₈	- 5 ¹ / ₈
5 % Rusland 1906	20 ¹ / ₂	20 ¹ / ₂	20 ¹ / ₂	
4 1/2 % Iwngorod Dombr... 15	16 ¹ / ₂	16 ¹ / ₂	16 ¹ / ₂	+ 1 ¹ / ₂
4 % Rusland Cons. 1880	18 ³ / ₄	18 ¹ / ₄	17 ¹ / ₂	- 1 ¹ / ₄
4 % Rusl. bij Hope & Co.	19 ³ / ₄	20	19 ³ / ₄	
4 % Servië 1895	40	—	—	
4 1/2 % China Goud 1898 ..	61 ³ / ₈	62	63 ³ / ₈	+ 2 ¹ / ₄
4 % Japan 1899	60	60	60	
4 % Argentinië Buitenl..	54 ³ / ₄	55 ¹ / ₄	55 ¹ / ₄	+ 1 ¹ / ₄
5 % Brazilië 1895	56 ¹ / ₄	56 ¹ / ₄	56 ¹ / ₄	
5 % „ 1913	51 ¹ / ₄	—	—	

De lokale afdelingen hebben alle een gelijke tendens te aanschouwen gegeven. De stemming was over het geheel niet bepaald flauw te noemen, doch een zeer groote lusteloosheid, met, als gevolg, reactie der koersen, was karakteristiek. Het best heeft zich nog de *cultuurmarkt* gehouden, omdat hier telkens berichten omtrent groote afdoeningen van suiker tegen zeer winstgevende prijzen binnenkwamen. Toch waren de beste soorten zelfs in reactie, terwijl de minder courante fondsen op sommige dagen in het geheel geen koper konden vinden. Aan den anderen kant bestond ook geen groote verkoopdrang, zoodat de handel gering bleef.

In sympathie met de houding van cultuurwaarden hebben de aandeelen der Indische cultuurbanken iets van hun avance moeten prijsgeven. Aandeelen Nederlandsch-Indische Handelsbank hielden zich nog het best op peil, doch aandeelen Nederlandsche Handel-Maatschappij werden merkbaar lager verhandeld.

Ook de *petroleumafdeeling* heeft zich niet kunnen onttrekken aan den algemeenen druk. Voornamelijk aandeelen Geconsolideerde Hollandsche Petroleum Maatschappij werden lager aangeboden, in verband met het uitblijven van iedere bevestiging omtrent een dividend of een nieuwe emissie met voorkeursrechten voor aandeelhouders. Eveneens waren aandeelen Orion Petroleum Maatschappij aangeboden, naar aanleiding van de onvriendelijke commentaren met betrekking tot de onderhandsche plaatsing van een aanzienlijke tranche van het aandeelenkapitaal. Koninklijke Petroleum Maatschappij bewogen zich op een lager niveau, voornamelijk in aansluiting aan New York en konden zich ten slotte niet herstellen ondanks de vooruitzichten, die zich voor de maatschappij openen ten aanzien van de exploitatie van nieuwe terreinen te Djambi en in het overige Nederlandsch-Indië, in verband met den reageerenden Sterlingkoers.

Tabakswaarden waren bepaald ongeanimeerd. De partijen, die hier te lande aankomen, schijnen grotendeels bedorven te zijn door het lange bewaren in een tropisch klimaat, zoodat hiervoor geen mooie prijzen bedongen kunnen worden. Ook heeft de dividend-aankondiging van de Rotterdam Deli Maatschappij ten bedrage van 10 pCt. teleurstellend gewerkt.

De *rubbermarkt* was eenigszins lager, zonder nochtans groote verschillen te aanschouwen te geven. Evenals elders, was de handel hier zeer gering.

	25 Nov.	28 Nov.	1 Dec.	Rijzing of daling.
Amsterdamsche Bank	191 ³ / ₄	191 ³ / ₄	191	- 3 ¹ / ₄
Ned. Handel-Mij. cert. v. aand.	223	219 ⁷ / ₈	218 ¹ / ₂	- 4 ¹ / ₂
Rotterd. Bankvereniging..	146	146 ¹ / ₄	146 ¹ / ₄	+ 1 ¹ / ₄
Amst. Superfosfaatfabriek..	143 ⁷ / ₈	143 ¹ / ₂	143 ¹ / ₂	- 3 ¹ / ₈
Van Berkel's Patent	141 ¹ / ₂	141	140	- 1 ¹ / ₂
Insulinde Oliefabriek	235 ¹ / ₂	230 ¹ / ₂	230	- 5 ¹ / ₂
Jurgens' Ver. Fabr. pr. aand.	100 ¹ / ₂	100	100 ⁷ / ₁₆	- 1 ¹ / ₁₆
Ned. Scheepsbouw-Mij.	144	143	143	- 1
Philips' Gloeilampenfabriek	875	845	830	- 45
R. S. Stokvis & Zonen	557	548	545	- 12
Vereenigde Blickfabrieken..	130 ¹ / ₂	128 ¹ / ₂	127	- 3 ¹ / ₂
Compania Mercantil Argent.	264 ³ / ₄	268 ¹ / ₂	269 ¹ / ₂	+ 4 ³ / ₄
Cultuur-Mij. d. Vorstenland.	281 ¹ / ₄	277 ¹ / ₄	270	- 11 ¹ / ₄
Handelsver. Amsterdam ..	601	593 ¹ / ₂	580	- 21
Holl. Transatl. Handelsver.	114	115 ¹ / ₄	116	+ 2
Linde Teves & Stokvis	200	203	200	
Van Nierop & Co's Handel-Mij	183	186 ¹ / ₂	185 ¹ / ₂	+ 2 ¹ / ₂
Tels & Co's Handel-Mij	145	145	145	
Gecons. Holl. Petroleum-Mij.	326 ¹ / ₂	328	320	- 6 ¹ / ₂
Kon. Petroleum-Mij.	825 ¹ / ₄	809	784	- 41 ¹ / ₄
Orion Petroleum-Mij.	80 ¹ / ₂	75	75	- 5 ¹ / ₂
Steaua Romana Petr.-Mij..	168 ¹ / ₂	149	144 ¹ / ₄	- 24 ¹ / ₄
Amsterdam-Rubber-Mij.	254	250 ¹ / ₂	243 ¹ / ₈	- 10 ⁷ / ₈
Nederl.-Rubber-Mij.	118	118 ¹ / ₂	116	- 2
Oost-Java-Rubber-Mij.	326	321	314	- 12

	25 Nov.	28 Nov.	1 Dec.	Rijzing of daling.
Deli-Maatschappij	486	479	453 ¹ / ₄	- 32 ³ / ₄
Medan-Tabak-Maatschappij.	254 ¹ / ₂	252	252	- 2 ¹ / ₂
Senembah-Maatschappij ..	460	445	433	- 27

De *scheepvaartmarkt* heeft eveneens geen aanleiding tot bijzonder bespreking gegeven. Zij paste zich geheel aan de stemming van de geheele beurs, die, zooals reeds gezegd, werd gekenmerkt door een groote mate van lusteloosheid.

	25 Nov.	28 Nov.	1 Dec.	Rijzing of daling.
Holland-Amerika-Lijn	484	476 ³ / ₈	465 ¹ / ₄	- 18 ³ / ₄
„ „ „ „ gem.eig.	465 ¹ / ₂	455	445 ¹ / ₂	- 20
Holland-Gulf-Stoomv.-Mij..	304	304	304	
Holl. Alg. Atl. Stoomv.-Mij.	174 ¹ / ₂	174 ¹ / ₂	174 ¹ / ₂	
Hollandsche Stoomboot-Mij.	247	243 ¹ / ₂	235 ¹ / ₂	- 11 ¹ / ₂
Java-China-Japan-Lijn....	340	334	329	- 11
Kon. Hollandsche Lloyd ..	195 ³ / ₈	192	189 ¹ / ₈	- 6 ¹ / ₄
Kon. Ned. Stoomb.-Mij.	247 ³ / ₄	241 ¹ / ₂	236 ¹ / ₂	- 11 ¹ / ₂
Kon. Paketvaart-Mij.	246	241 ¹ / ₄	238	- 8
Maatschappij Zeevaart	345	345	345	
Nederl. Scheepvaart-Unie..	305 ³ / ₄	299	295	- 10 ³ / ₄
Nievelt Goudriaan	574	570	570	- 4
Rotterdamsche Lloyd	319	317	313 ¹ / ₈	- 5 ⁷ / ₈
Stoomv.-Mij. „Hillegersberg”	335	335	335	
„ „ „Nederland” ..	371 ³ / ₄	362	364 ¹ / ₂	- 7 ¹ / ₄
„ „ „Noordzee” ..	159	156 ¹ / ₄	155 ¹ / ₈	- 3 ⁷ / ₈
„ „ „Oostzee”	334 ³ / ₄	326	315	- 19 ³ / ₄

De *Amerikaansche markt* was in aansluiting aan de aanwijzingen van Wallstreet flauw gestemd. Vooral Marinewaarden werden hier ter beurze lager aangeboden. Dit was dan ook het eenige fonds, waarin een eenigszins uitgebreide handel heeft plaats gevonden. De overige soorten dezer afdeling bleven alle stil en ongeanimeerd.

	25 Nov.	28 Nov.	1 Dec.	Rijzing of daling.
American Car & Foundry..	141 ⁷ / ₈	140 ³ / ₈	137 ³ / ₄	- 4 ¹ / ₈
Anaconda Copper	134	128	122	- 12
Un. States Steel Corp.	111 ³ / ₈	109 ³ / ₁₆	107 ¹ / ₄	- 4 ³ / ₈
Atchison Topeka	94 ¹ / ₂	92 ¹ / ₁₆	91 ¹ / ₄	- 3 ¹ / ₄
Southern Pacific	104 ³ / ₈	101	99	- 5 ³ / ₈
Union Pacific	135 ³ / ₄	133 ¹ / ₂	131	- 4 ³ / ₄
Int. Merc. Marine afgest.	57 ¹ / ₈	55 ¹ / ₈	49 ¹ / ₈	- 8
„ „ „ „ prefs.	165 ¹ / ₂	163 ³ / ₄	160 ¹ / ₂	- 5

Geld op prolongatie varieerde van 4 1/2 tot 5 pCt.

GOEDERENHANDEL.

GRANEN. 2 December 1919.

Oogstberichten blijven gunstig luiden in West-Europa zoowel als in Noord-Amerika. Alleen is de uitzaai van tarwe in het algemeen geringer dan in het vorige jaar. In Engeland schijnt dat ten goede te zullen komen aan de met gerst bezaaide oppervlakte, terwijl in Amerika in het voorjaar een vermeerderde uitzaai van maïs en haver wordt verwacht en ook de roggeverbouw eene uitbreiding ondergaat in vergelijking met het vorige jaar.

In ons vorig weekbericht vermeldden wij vorstschade in Argentinië, die eene niet onbelangrijke prijsverhooging voor tarwe had veroorzaakt. Ten slotte blijken echter, zooals gewoonlijk, ook ditmaal weder de klachten overdreven te zijn geweest. Volgens de laatste berichten is de schade niet groot en de tarveprijs in Argentinië is weder gedaald tot het niveau, waarop hij zich vóór de vorstberichten bevond.

Ook de zeer ernstige klachten uit Australië schijnen eenigszins overdreven te zijn geweest. Van officieele Australische zijde wordt namelijk bericht, dat belangrijke schade slechts lokaal is toegebracht. Het schijnt echter, dat de getroffen streken vrij uitgebreid zijn geweest, want reeds is een crediet van £ 1.000.000 uitgetrokken voor hulp aan de landbouwers, welke hulp zal worden verstrekt in den vorm van veevoeder, zaaigran en kruidenierswaren, terwijl water geregeld per spoor wordt aangevoerd. Voorloopig zullen echter de tarveverschepingen uit Australië geen invloed ondervinden van den uitslag van den nieuwen oogst. De voorraden zijn nog zeer ruim en speciaal in de laatste week is zeer veel tarwe uit Australië verscheept. Australische tarwe maakt reeds langen tijd het hoofdbestanddeel uit van het brood in Engeland en hoewel de molenaars met verlangen naar hardere tarwe uitzien, worden Noord-Amerikaansche en Plata-soorten slechts in beperkte hoeveelheden verstrekt.

In Noord-Amerika blijft men ongerust over de onvoldoende Europeesche vraag naar Amerikaansche tarwe. Niet slechts in Engeland, doch ook in andere Europeesche landen doet men zijn best zijne behoeften te dekken met andere goedkoopere soorten, speciaal Argentijnsche, die in zoo ruime mate voorhanden is. Men schijnt veilig te kunnen aannemen, dat ruim 1 miljoen ton oude tarwe nog in Argentinië beschikbaar zal zijn, wanneer de nieuwe begint binnen te komen. Wel bevatten de couranten dezer dagen het bericht, dat in Polen de oogst van broodgraan zeer is tegengevallen, zoozeer, dat zelfs een noodtoestand dreigt te ontstaan en Amerika reeds als eerste hulp 100.000 tons heeft gezonden, doch van commercieel standpunt zijn zulke leveranties weinig verkieselijk en zij veranderen weinig aan de moeilijkheid om den Noord-Amerikaanschen tarwevoorraad aan den man te brengen. Het vrijgeven tegen 15 December van den Noord-Amerikaanschen handel in en export van tarwe zal waarschijnlijk evenmin veel invloed hebben, zoo lang niet de prijs der tarwe in Amerika weder in overeenstemming is met dien van andere soorten. Het zal daarbij interessant zijn te zien, op welke wijze de Amerikaansche regeering denkt te blijven voldoen aan de prijsgarantie, welke zij aan de boeren heeft gegeven. Voor den Engelschen graanhandelaar zal ook de Amerikaansche maatregel niet veel betekenen, zoolang de regeeringen de eenigen blijven, die zich met den import bezighouden. Misschien echter zal het einde der tarwe-contrôle in Amerika de eerste stap zijn op den weg naar herstel van vrijen handel in Europa.

In Canada zijn gedurende de maand November de resultaten van het dorschen der tarwe blijkbaar zoo meegevallen, dat het officieele schattingscijfer van de opbrengst van den laatsten oogst, hetwelk reeds per 31 October zeer voldoende was, nog met 11.000.000 bushels verhoogd is. De tarwe wordt echter in een te langzaam tempo door de boeren afgeleverd, zoodat de Canadeesche regeering bezwaren ondervindt bij het beladen der beschikbare scheepsruimte. Volgens sommige berichten staat deze langzame aflevering in verband met den zooveel hooger tarweprijs in de Vereenigde Staten, die er in de grensdistricten van het Noord-Westen toe leidt, dat geregeld Canadeesche tarwe over de grens verdwijnt.

Maïs wordt van Argentinië bij voortdurend in flinke hoeveelheden verscheept. De prijs is in het begin der week gestegen, misschien onder den invloed van de omstandigheid, dat weder sprake was van eene creditovereenkomst

met de geallieerden, doch in de laatste dagen is weder eene verlaging ingetreden. De hoeveelheid maïs, naar Europa onderweg, is ruim, waarover men zich speciaal in Engeland verheugt, omdat daar nog steeds niet genoeg maïs wordt aangeboden om aan de vraag te voldoen.

De Europeesche maïsprijs is echter door den te verwachten ruimen aanvoer vrijwel overal gedaald met verminderde vraag. In verband hiermede is de belangstelling van verschepers in vrije scheepsruimte van Argentinië naar Europa veel verminderd. Wel is in de afgelopen week nog eene enkele bevrachting tot het laatst bereikte hooge cijfer tot stand gekomen, doch in de laatste dagen stellen de verschepers belangrijker lagere vrachten in uitzicht. Naar Antwerpen zijn kleine zaken in Noord-Amerikaansche maïs tot stand gekomen en in Engeland is in deze soort vrij veel omgegaan. Voornamelijk betreft het maïs ter verscheping in December/Januari en Januari/Februari, doch zelfs November/December-verscheping is reeds naar Engeland verkocht. Nu eenmaal een begin is gemaakt met zaken in Noord-Amerikaansche maïs, zal het nog slechts van den prijs afhangen of evenals in vroegere jaren ook nu weder Amerika groote hoeveelheden maïs naar Europa zal verschepen. Voorloopig is Argentijnsche maïs veel goedkoper en de aankopen van Engeland uit Amerika zullen waarschijnlijk grotendeels bestemd zijn voor alcoholfabricage in verband met de omstandigheid, dat de Engelsche regeering de contrôle, welke zij daarop uitoefende, onlangs heeft opgeheven. Voor veevoeder in concurrentie met Plata-maïs, waarvoor de Noord-Amerikaansche maïs speciaal naar België, Nederland en Scandinavië in aanmerking komt, is zij nog te duur. Daarbij komt, dat de prijs in Amerika in de laatste dagen, na eenige verlaging in het begin der week, weder is gestegen.

Uit Zuid-Rusland hoort men nog telkens over de uitstekende opbrengst van den laatsten oogst en over de ruime overschotten, welke voor export beschikbaar zijn. Tot verscheping komt het echter nog steeds niet, afgezien dan van een enkel partijtje maïs naar Frankrijk en tarwe voor rekening van het Amerikaansche Hulpecomité naar Armenië.

In gerst komen weinig zaken tot stand. In Noord-Amerika, tegenwoordig vrijwel de eenige leverancier van gerst, zijn de prijzen belangrijker hooger dan de Europeesche pariteit. Alleen in goede brouwergerst wordt nu en dan eene zaak gedaan tot hoogen prijs, waarbij België en Engeland als kopers optreden.

Noteeringen.

Data	Chicago			Buenos Ayres		
	Tarwe Dec.	Maïs Dec.	Haver Dec.	Tarwe Dec.	Maïs Dec.	Lijnzaad Febr.
29 Nov. '19	226	135 ³ / ₄	73 ¹ / ₂	14,45	6,75	23,85
22 „ '19	226	131 ¹ / ₈	72 ¹ / ₄	14,85	6,85	24,10 ²
29 Nov. '18	226	128	73	11,95	5,50	18,95
29 Nov. '17	226	124 ¹ / ₈	71 ⁷ / ₈	11,80 ²	8,15	15,10 ²
29 Nov. '16	183 ¹ / ₄	89	53 ³ / ₈	14,10	9,25	22,25 ²
20 Juli '14	82 ¹	56 ³ / ₈ ¹	36 ¹ / ₂ ¹	9,40 ²	5,38 ²	13,70 ²

¹) per Dec. ²) per Sept. ³) per Jan.

Locoprijzen te Rotterdam/Amsterdam.

Soorten.	1 Dec. 1919	24 Nov. 1919	1 Dec. 1918
Tarwe.....	—	—	—
Rogge (No. 2 Western) ..	—	—	—
Maïs (La Plata)	405,—	432,—	—
Gerst (48 lb. feeding)	440,—	440,—	—
Haver (38 lb. white clipped)	22,—	23,—	—
Lijnkoeken (Noord-Ame- rika van La Plata-zaad)	285,—	300,—	—
Lijnzaad (La Plata).....	915,—	915,—	—

AANVOEREN in tons van 1000 K.G. voor verbruik in Nederland.

Artikelen.	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	24—29 Nov. 1919	Sedert 1 Jan. 1919	Overeenk. tijdoak 1918	24—29 Nov. 1919	Sedert 1 Jan. 1919	Overeenk. tijdoak 1918	1919	1918
Tarwe	—	163.740	9.044	6.950	135.706	2.920	299.446	11.964
Rogge	—	15.454	— ¹	—	25.653	—	41.107	—
Boekweit	—	4.170	—	—	—	—	4.170	—
Maïs	5.290	182.263	— ³	3.065	23.465	4.590	205.728	4.590
Gerst	—	71.955	— ²	—	63.065	—	135.020	—
Haver	1.113	38.543	—	—	7.633	—	46.176	—
Lijnzaad	98	84.506	— ⁰	—	25.566	—	110.072	—
Lijnkoek	7.398	69.135	— ¹¹	—	200	—	69.335	—
Tarwemeel	—	48.018	756	—	37.435	6.068	85.453	6.824
Andere meelsoorten	260	36.896	19.716	—	10.708	4.286	47.604	24.002

AANVOEREN in tons van 1000 K.G. voor het Buitenland.

Tarwe	7.503	230.143	373.865	—	—	—	230.143	373.865
Maïs	—	14.372	90.191	—	—	—	14.372	90.191
Rogge	—	56.712	5.174	—	—	—	56.712	5.174
Tarwemeel	—	144.506	68.918	—	—	8.807	144.506	77.725
Gerst	—	62.537	25.670	—	—	—	62.537	25.670
Haver	—	123.757	— ²	—	—	—	123.757	—
Lijnkoeken	—	2.412	—	—	—	—	2.412	—
Andere meelsoorten	—	119.991	43.254	—	—	9.510	119.991	52.764

Nederland. De geringe kooplust, waarover wij in ons laatste bericht schreven, is in de afgelopen week niet verbeterd. Speciaal in de laatste dagen zijn daarbij de prijzen voor maïs sterk gedaald. In verband met de nauwe relatie, welke tegenwoordig bestaat tusschen de graanmarkten in Nederland en Antwerpen, speelt daarbij de daling van den frankenkoers eene belangrijke rol. Houders in België, die hunne inkoop in franken hebben gedaan en evenzo wenschen te verkoopen, zijn door den lagen frankenkoers veel goedkooper aan de markt dan Nederlandsche houders. Het gebrek aan vraag in Nederland zoowel als in België, werkt de daling nog verder in de hand en maïs was gisteren te Rotterdam ongeveer f 30 per 2000 K.G. goedkooper te koop dan eene week te voren. Ook haver en andere voederartikelen ontmoeten weinig vraag en vinden slechts tot vrij belangrijk gedaalde prijzen koopers.

SUIKER. NOTEERINGEN.

Data	Amsterdam per November	Londen			New York 96% Centrifugals
		Tates Cubes No. 1	White Javas fob.	Americ. Granu- lated cif.	
28 Nov. 1919....	f —	72/-	65/-	—	7,28
21 „ 1919....	„ —	72/-	59/6	—	7,28
28 Nov. 1918....	„ —	64/9	—	—	7,28
28 Nov. 1917....	„ —	53/9	—	—	—
21 Juli 1914....	„ 11 ¹⁸ / ₈₃	18/-	—	—	3,28

In Duitschland ondervinden de veldwerkzaamheden en de verwerking der bieten om meergenoemde redenen nog steeds dezelfde moeilijkheden en zijn de vooruitzichten voor dezen oogst weer verminderd, zoodat de opbrengst volgens F.O. Licht niet meer dan 750.000 tons ruwsuiker zal bedragen. Nog slechter staat het met den bietenoogst voor het volgende jaar, zoolang de „Zwangswirtschaft“ niet geheel wordt opgeheven, waardoor thans de verbouw van suikerbieten tot den minst loonenden onder de knolgewassen behoort. Er zijn nu echter wel tekenen, die er op wijzen, dat de Regeering de prijzen voor beetwortels aanzienlijk zal verhoogen teneinde de productie te doen vermeerderen. Wanneer zulks tijdig gebeurt, kan dit een geheel ommekeer in de suikervoorziening teweegbrengen en zou Duitschland over een jaar zelfs weder suiker kunnen uitvoeren.

In Tsjecho-Slowakije werd wegens de slechte oogstvooruitzichten de uitvoer van suiker verboden.

De zichtbare voorraden zijn volgens F.O. Licht:

	1919	1918	1917	
Duitschland 31 Aug. . .	217.798	290.278	322.991	tons
Oostenrijk 1 Sept. . .	230.000*	200.000*	250.000*	„
Frankrijk 1 „ . .	7.891*	10.416	26.680	„
Nederland 15 Oct. . .	4.723	7.415	49.692	„
België 1 Sept. . .	28.000	42.000	51.000	„
Engeland 30 „ . .	326.659	472.787	252.266	„
Totaal Europa	815.071	1.022.896	952.629	tons
V. S. v. N. A. 22 Oct. . .	65.222	49.409	44.210	„
Cubahavens 20 „ . .	401.455	324.180	48.096	„
Totaal	1.281.748	1.396.485	1.044.935	tons

* Raming.

Willett & Gray maken de volgende taxaties bekend:

	Raming 1919/20	Oogst 1918/19	Oogst 1917/18	Oogst 1916/17	
Cuba	4.399.000	4.000.000	3.446.000	3.023.720	tons
Porto Rico	400.000	375.000	405.174	448.567	„
Hawai	560.000	535.000	515.000	575.510	„
U.S. Biet. . .	850.000	674.892	682.867	734.577	„

In Engeland werd geraffineerde witte suiker uit Nederland, prompten afscheep tegen Sh. 85/- c.i.f. Londen verkocht. Witte Javasuiker November-afschep noteerde Sh. 61/- en December-afschep Sh. 59/6 f.o.b.; stoomende ladingen Sh. 85/6 c.i.f. U.K.

Op Java blijft ditjarige witte suiker gevraagd tot f 40,—. Uit den volgende oogst kwamen verdere belangrijke afdoeningen tot stand tot de bekende prijsbasis van f 32,— voor Superieur; ongeveer 1/3 van oogst 1920 is nu door de planters verkocht.

Uit New York worden verkoopen gerapporteerd van nieuwen oogst Cubasuiker Jan./Febr.-afschep tot 8,40 c. c.i.f.

Cuba-statistiek:	1919	1918	1917	
Oogst	4.000.000	3.446.000	3.023.720	tons
Export der week tot 25 Oct.	102.591	43.460	11.870	„
Totaal sedert 1 Jan.	3.483.851	2.872.964	2.728.507	„
Export U.K. 1 Jan.—25 Oct.	520.365	860.009	802.568	„
„ Frankrijk „ „	148.638	36.498	88.265	„
Voorraad op 27 Oct.	318.546	285.641	35.353	„

KATOEN.

Noteeringen voor Loco-Katoen.
(Middling Uplands).

	1 Dec. '19	24 Nov. '19	17 Nov. '19	2 Dec. '18	1 Dec. '17
New York voor Middling . .	39,75 c	39,05 c	39,65 c	27,50 c	30,90 c
New Orleans voor Middling	39,25 c	38,75 c	39,50 c	28,75 c	29,13 c
Liverpool voor Middling	25,28 d	24,95 d	24,44 d	22,17 d ¹⁾	23,— d ²⁾

¹⁾ Good Middling Texas.

²⁾ 30 November 1917.

Ontvangsten in, en uitvoeren van Amerikaansche havens.
(In duizendtallen balen.)

	1 Aug. '19 tot 28 Nov. '19	Overeenkomstige perioden	
		1918	1917
Ontvangsten Gulf-Havens..	2700	2073	2797
„ Atlant. Havens			
Uitvoer naar Gr. Brittannië	1893	649	1038
„ „ 't Vasteland.		502	563
„ „ Japan etc. . .		62	65

Voorraden in duizendtallen	28 Nov. '19	29 Nov. '18	30 Nov. '17
Amerik. havens	1515	1395	1177
Binnenland	1189	1270	1042
New York	?	140	124
New Orleans	?	381	268
Liverpool	—	266	451

METALEN.

Loco-Noteeringen te Londen:

Data	IJzer Clev. No. 3	Koper Standard	Tin	Lood	Zink
1 Dec. 1919..	nom.	97.2/6	295.2/6	38.—/—	48.17/6
25 Nov. 1919..	nom.	97.7/6	292.12/6	36.10/—	48.—/—
2 Dec. 1918..	nom.	122.—/—	275.—/—	40.10/—	52.—/—
30 Nov. 1917..	nom.	110.5/—	291.2/6	30.—/—	52.—/—
20 Juli 1914..	51/4	61.—/—	145.15/—	19.—/—	21.10/—

VERKEERSWEZEN.

RIJNVAART.

In de afgelopen week waren de aanvoeren iets grooter dan de voorafgaande week; de scheepsvrachten waren dan ook iets hooger. Er werd om te Rotterdam te laden en te varen naar den Bovenrijn betaald 10 cents per ton per dag, om in Rotterdam als lichterschip te liggen 9/10 cents per ton per dag, terwijl voor schepen, die in Antwerpen moesten gaan laden, de huur 12 cents per ton per dag bedroeg.

Tengevolge van het zeer sterk wassende water ondergingen de sleeploonen naar de Ruhrhavens ook een verhooging en werd betaald 170/180-cents-tarief.

De verladingen in de Ruhrhavens waren niet van grooten omvang tengevolge van het wagengebrek. De vracht bedroeg in daghuur 30 pf. per ton naar Mannheim, terwijl het sleeploon begin der week genoteerd werd met Mk. 18,—/20,— per ton en dit aan het einde der week tot Mk. 23,—/24,— per ton steeg.

De afvaart van schepen gaat tengevolge van het wassende water zeer langzaam, waardoor nog steeds veel schepen te Ruhrort op afvaart wachten naar den Bovenrijn. De verlading van kolen van de Ruhrhavens naar Rotterdam vordert eveneens slecht, waardoor weinig scheepsruimte opgenomen werd. Slechts enkele schepen werden aangenomen tegen een vracht van fl. 1,25/1,30 per ton.

Het water is thans weder vallende en Cauber Pegel wees einde der week Meter 3,55 aan.

De N.V. Nederlandsche Huistelefoon-Maatschappij

ROTTERDAM

Telefoon 3600

AMSTERDAM

Telefoon N 5580

'S-GRAVENHAGE

Telefoon H 280, 300

LEEUWARDEN

GRONINGEN

Telefoon 1555

ARNHEM

Telefoon 2723

levert uit voorraad TELEFOON-, SCHEL-, ELECTR. KLOK-INSTALLATIES, etc., in huur en koop.

Herstelt en onderhoudt onder garantie ook alle niet door haar uitgevoerde installaties.

PROSPECTUS GRATIS.

"De Zweedsche Handelsbank"
Filiaal-net

Bankzaken met Zweden.

Stockholms Handelsbank
Kapitaal en fondsen Kr. 140.000.000
vereenigd met
Bankakt. bol. Södra Sverige Helsingborg
Kapitaal en fondsen Kr. 45.000.000
onder den naam van
A. B. Svenska Handelsbanken
(„DE ZWEEDSCH E HANDELSBANK“)

Hoofdkantoor te **STOCKHOLM.**

Telegram-adres: „HANDELSBANK“.

De „Svenska Handelsbanken“ is volkomen toegerust om aan al Uwe eischen te voldoen dank zij haar over geheel Zweden verspreide 254 bijkantoren: in de hoofdstad, de grootste handelssteden, de ijzer-, papier- en andere industrieele gebieden, het houtdistrict, de landbouwende deelen van het land, de zeehavens — zie de kaart. Groote kaart in kleuren met complete lijst van alle daarop voorkomende plaatsen, zoowel als alle verdere inlichtingen worden op aanvraag verstrekt.

KONINKLIJKE HOLLANDSCHE LLOYD AMSTERDAM

Geregeldé Passagiers- en Vrachtdienst met nieuwe, moderne post-stoomschepen

TUSSCHEN

AMSTERDAM

EN

ZUID-AMERIKA

VIA

DOVER, BOULOGNE s/M., CORUÑA, VIGO, LISSABON, LAS PALMAS, PERNAMBUCO, BAHIA, RIO DE JANEIRO, SANTOS, MONTE-VIDEO en BUENOS AIRES.

Accountantskantoor

James Polak

(Lid Ned. Inst. v. Accountants)

POSTHOORNSTEEG 7B

ROTTERDAM.

INSTITUUT VOOR ECONOMISCHE GESCHRIFTEN

Het vraagstuk van de geldruimte in Nederland en de goudpolitiek van de Nederlandsche Bank

met bijlage:

Nederlandsch-Oost-Indië en de Gold-Exchange-Standaard

door Mr. G. VISSERING

Prijs f 1,50

Het Bankwezen in Nederlandsch West-Indië

door Mr. G. J. FABIUS

Prijs f 1,50

Verkrijgbaar bij den Boekhandel en bij NIJGH & VAN DITMAR'S UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ, Rotterdam.